

HYGIËNERICHTLIJNEN
VOOR
PIERCEN

APRIL 2009

Landelijk Centrum Hygiëne en Veiligheid
Postbus 2200
1000 CE Amsterdam
tel: 020 555 54 15
fax: 020 555 56 71
e-mail: info@lchv.nl
internet: www.lchv.nl

De richtlijnen zijn in opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport opgesteld door het Landelijk Centrum Hygiëne en Veiligheid.

Met dank aan Dhr. Drs. H.R. Reus, Dhr. L. Nijboer en Dhr. R. van Dijk van de Voedsel en Waren Autoriteit, Dhr. Ir. A.C.P. de Bruijn en de Dhr. Ir. A.W. van Drongelen van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu Dr. H.J.C. de Vries, Afdeling Dermatologie, Academisch Medisch Centrum Amsterdam tevens SOA polikliniek, GGD Amsterdam, Mw. T. Hartog, Dhr. H. van Olffen en Dhr. K. Roscher namens de Vereniging Professionele Piercers Nederland, Dhr B. Moelker van Tattoo Bob, Dhr. G. Schory van BS Trading, Dhr. P. Zevenbergen van Medeco, Mw. T. Daha van de Werkgroep Infectiepreventie, Dhr. Dr. H. Schilthuis en Mw. C. Arends van de Inspectie Gezondheidszorg, Dhr. B.J. Bos van het Centrum Infectieziektebestrijding, Mw. Drs. M.A. van Vugt van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Mw. H. Christophe van de GGD Hart voor Brabant, Mw. M. Moritz-Berends van de GGD Noord Holland Noord, Dhr. L. van der Laan van de GGD Gelre-IJssel, Mw. M. Leijen van de GGD Kennemerland, Mw. Drs. W. Kunst van de Hulpverleningsdienst Groningen, Dhr. A. Boonstra, Mw. J. Worp en Mw. F.E.M. Aanhane van de GGD Amsterdam.

Het LCHV is een onderdeel van het RIVM/Cib.

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING.....	1
1 BESCHERMING TEGEN BLOEDOVERDRAAGBARE ZIEKTEN. 3	3
1.1 VACCINATIE TEGEN HEPATITIS B.....	3
1.2 PRIKKEN AAN EEN GEBRUIKTE NAALD.....	3
2 BOUW, INRICHTING EN APPARATUUR PIERCINGSTUDIO 4	4
2.1 BOUW EN INRICHTING.....	4
2.2 APPARATUUR EN MATERIAAL.....	5
2.2.1 Naalden.....	5
2.2.2 <i>Het piercen van oorlellen, het vlakke gedeelte van het kraakbeen van het oor en neusvleugels met een piercinginstrument.....</i>	<i>5</i>
2.2.3 Naaldcontainer.....	5
2.2.4 <i>Ultrasoon reinigingsbad.....</i>	<i>6</i>
2.2.5 Stoomsterilisator.....	6
2.2.6 Laminaatzakjes.....	8
2.2.7 <i>Klemmen, ballholders en andere instrumenten.....</i>	<i>8</i>
2.2.8 Sieraden.....	8
2.2.9 <i>Overige materialen.....</i>	<i>9</i>
3 ALGEMENE RICHTLIJNEN..... 10	10
3.1 PERSOONLIJKE HYGIËNE EN HYGIËNISCHE WERKWIJZE.....	10
3.2 GEDRAGSCODE EN LEEFTIJDEN.....	11
3.3 ALLERGISCHE REACTIES.....	12
3.4 PIJNSTILLING.....	12
4 WERKWIJZE EN BEHANDELING VÓÓR, TIJDENS EN NA HET PIERCEN 14	14
4.1 WERKWIJZE VÓÓR HET PIERCEN.....	14
4.2 WERKWIJZE TIJDENS HET PIERCEN.....	14
4.3 WERKWIJZE NA HET PIERCEN.....	16
5 BEWAREN EN TRANSPORT VAN GEBRUIKTE INSTRUMENTEN..... 17	17
5.1 BEWAREN VAN GEBRUIKTE INSTRUMENTEN.....	17
5.2 TRANSPORT VAN GEBRUIKTE INSTRUMENTEN.....	17
6 REINIGING, DESINFECTIE EN STERILISATIE 18	18
6.1 DE WERKPLEK SCHOONMAKEN.....	18
6.2 INSTRUMENTEN REINIGEN, DESINFECTEREN OF STERILISEREN.....	19
6.3 ULTRASOON REINIGEN.....	19
6.4 HET VERPAKKEN VAN INSTRUMENTEN EN SIERADEN.....	21
6.5 HET STERILISEREN VAN INSTRUMENTEN EN SIERADEN.....	21
6.6 HET BEWAREN VAN GESTERILISEERDE INSTRUMENTEN EN SIERADEN.....	22
6.7 WASGOED.....	22
7 TOEZICHT, HANDHAVING EN WETGEVING..... 24	24
7.1 TOEZICHT.....	24
7.2 HANDHAVING.....	24
7.3 WETGEVING.....	24
8 BIJLAGEN 26	26
8.1 TOESTEMMINGSFORMULIER.....	26
8.2 INDICATIE VAN GENEZINGSTIJDEN VAN PIERCINGS.....	27
8.3 NAZORGINSTRUCTIE VOOR PIERCINGS.....	28
8.4 INFORMATIE OVER DE RISICO'S VAN PIERCINGS.....	29
8.5 HANDHYGIËNE MEDEWERKERS.....	31
8.6 PERIODIEKE CONTROLE VAN DE STOOMSTERILISATOR.....	34
8.7 DESINFECTEREN VAN INSTRUMENTEN.....	35
8.8 REFERENTIELIJST.....	37
9 LITERATUUR 38	38

INLEIDING

Piercing

Piercing betekent doorboring. Met een naald wordt de huid doorboord, waarna ringen of staafjes in de doorboring worden aangebracht. Piercing geschiedt op zeer veel plaatsen, bijv. oren, neus, lippen, tepels en genitaliën. De doorboring blijft niet altijd beperkt tot de huid, maar gaat soms ook door spierweefsel en kraakbeen. Indien handelingen worden uitgevoerd die medisch niet verantwoord zijn, kan dit leiden tot onherstelbare weefselschade.

Door bijvoorbeeld het aanprikken van zenuwen kan functieverlies en/of gevoelloosheid optreden. Na het aanbrengen van de piercing kunnen er complicaties ontstaan, zoals:

- ontstekingen met als mogelijk gevolg abcesvorming;
- afsterven van weefsel (necrose);
- allergische reacties;
- vorming van littekenweefsel;
- beschadiging tanden en tandvlees bij orale piercings;
- uitgroeien en/of afstoten van het sieraad.

Piercen wordt in de regel gedaan door niet-medici en geschiedt niet onder medische verantwoordelijkheid. De techniek is meestal niet tijdens een opleiding geleerd, maar door collega's bijgebracht. Hygiënisch en aseptisch werken is een vereiste. Aseptisch werken wil zeggen dat voorkomen wordt dat ziektekiemen worden overgebracht.

Bij een piercing ontstaat een diepe wond die tijd nodig heeft om te genezen. Afhankelijk van de plaats van de piercing, de metaalsoort, de lichamelijke conditie en niet in de laatste plaats de wijze waarop is gepierced (vakkundigheid) en de nazorg duurt de genezing 2 tot 40 weken. Een piercing die uiterst hygiënisch is aangebracht, zorgvuldig wordt behandeld en goed wordt schoon gehouden levert in de praktijk de minste problemen op. Tijdens en na het zetten van een piercing kan er een besmetting plaatsvinden waardoor een infectie kan ontstaan.

Om de complicaties die kunnen optreden bij het aanbrengen van een piercing te minimaliseren heeft het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport het Landelijk Centrum Hygiëne en Veiligheid gevraagd landelijke richtlijnen op te stellen voor het aanbrengen van piercings. In deze richtlijnen wordt aangegeven aan welke eisen minimaal moet worden voldaan. Afwijken van de eisen in deze richtlijn kan alleen als een vergelijkbaar of beter alternatief wordt toegepast. Of een werkwijze, methode of middel een vergelijkbaar of beter alternatief is, is ter beoordeling van de inspecteur van de GGD.

In deze richtlijn wordt uitgegaan van het aanbrengen van piercings op een vaste locatie. In de praktijk worden piercings ook regelmatig op beurzen, conventies, markten en op andere locaties aangebracht. Dit is alleen toegestaan als aan de minimale eisen die gesteld zijn in deze richtlijn wordt voldaan en een dergelijk evenement ten minste twee maanden voor aanvang van het evenement schriftelijk is gemeld bij de plaatselijke GGD (Warenwetregeling vrijstelling vergunningplicht tatoeëren en piercen).

Symbolen¹

Ieder voorschrift in deze richtlijn is aangegeven met een symbool met de volgende betekenis:

- Wetboek = wettelijk verplicht voorschrift, bijvoorbeeld normen toepassen van verdovingen. Aan deze voorschriften moet op basis van bestaande wetgeving (al) worden voldaan.
- Handje = landelijk vastgestelde norm, wordt door de branche als professioneel handelen beschouwd, bijvoorbeeld inrichtingseisen. Deze punten worden bij het toezicht van de GGD getoetst.
- Lachebek = advies, is wenselijk, bijvoorbeeld vaccinatie tegen Hepatitis B. Deze punten worden bij het toezicht niet getoetst.

Cursief gedrukte teksten in een kader zijn bedoeld als tip!

Op basis van het Warenwetbesluit tatoeëren en piercen (zie paragraaf 7.3) heeft de ondernemer de plicht tweejaarlijks (tegen betaling) een vergunning bij de GGD aan te vragen. Er wordt alleen een vergunning verstrekt indien aan alle minimale eisen wordt voldaan. Het niet in het bezit hebben van een vergunning kan tot een waarschuwing, boete of eventuele sluiting van de studio leiden indien er een inspectie van de Voedsel en Waren Autoriteit plaatsvindt.

¹ Branchecode (inclusief beeldmerken: , en) is een gedeponneerd merk van het Hoofdbedrijfsschap Ambachten te Zoetermeer (inschrijfnummer 631998) en wordt onder licentie gebruikt door het Landelijk Centrum Hygiëne en Veiligheid te Amsterdam.

1 BESCHERMING TEGEN BLOEDOVERDRAAGBARE ZIEKTEN

Tijdens het piercen bestaat er een kans dat de piercer in contact komt met het bloed van cliënten.

Daarom wordt de beroepsgroep geadviseerd zichzelf te beschermen tegen bloedoverdraagbare ziekten zoals o.a. Hepatitis B en C en HIV. HIV veroorzaakt aids, Hepatitis B en C zijn infecties die een chronische leverontsteking kunnen veroorzaken. Belangrijk hierbij is:

- ☞ Ga altijd zorgvuldig te werk en draag onderzoekshandschoenen zodra de kans bestaat dat er contact is met bloed of wondvocht van de cliënt. Het dragen van onderzoekshandschoenen biedt overigens geen bescherming tegen het per ongeluk prikken aan een naald (zie paragraaf 1.2).

1.1 Vaccinatie tegen Hepatitis B

- ☺ Piercers worden geadviseerd zich te laten vaccineren tegen Hepatitis B².

Een vaccinatie tegen Hepatitis B bestaat uit een serie van in totaal drie vaccinaties. Vier tot zes weken na de laatste vaccinatie wordt via bloedonderzoek aangetoond of het lichaam voldoende antistoffen heeft aangemaakt tegen Hepatitis B. Als dit het geval is bieden de vaccinaties levenslange bescherming tegen Hepatitis B. Men kan de ziekte niet meer oplopen en ook niet meer overdragen op anderen. Overigens biedt de vaccinatie geen bescherming tegen andere bloedoverdraagbare aandoeningen zoals Hepatitis C en Aids.

Neem voor de vaccinatie of voor informatie contact op met de plaatselijke GGD.

1.2 Prikken aan een gebruikte naald

Wanneer een piercer zich geprikt heeft aan een, bij een cliënt gebruikte, naald (kan ook door een handschoen heen), of als er op een andere manier sprake is geweest van bloed/bloedcontact dan wordt het volgende geadviseerd:

- ☺ Laat het wondje goed doorbloeden.
- ☺ Spoel met water of fysiologisch zout.
- ☺ Desinfecteer vervolgens met een wonddesinfectiemiddel, bijv. alcohol 70-80%.
- ☺ Dek het wondje af.
- ☺ Spoel bij verwonding van de slijmvliezen direct goed uit met water of fysiologisch zout.
- ☺ Neem direct³ na het prikongeval contact op met de huisartsenpost, de spoedeisende hulp of de plaatselijke GGD.
- ☺ Zoek van te voren uit hoe dit binnen uw regio is geregeld, zodat bij een prikongeval direct de juiste actie kan worden ondernomen.
- ☺ Het is belangrijk dat degene met wie u het bloed/bloedcontact hebt gehad bekend is om het risico van HIV en Hepatitis B en C te bepalen.

² Medewerkers in loondienst kunnen door hun werkgever (Arbowet) verplicht worden gesteld zich te laten vaccineren als voorwaarde om bepaalde werkzaamheden te mogen uitvoeren.

³ Binnen 24 uur en bij een bewezen HIV-patiënt binnen 2 uur in verband met het verstrekken en innemen van medicijnen.

2 BOUW, INRICHTING EN APPARATUUR PIERCINGSTUDIO

Om de hygiëne en veiligheid voor, tijdens en na het piercen zo veel mogelijk te kunnen waarborgen, is het van belang dat de studio op de juiste wijze is ingericht en dat gebruik wordt gemaakt van deugdelijke apparatuur en de juiste middelen. In het onderstaande hoofdstuk wordt dit nader uitgewerkt.

2.1 Bouw en inrichting

De piercingstudio moet voorzien zijn van een ruimte waar men rustig en hygiënisch verantwoord kan werken.

- ☞ Vervaardig de wanden en vloeren binnen een straal van 2 meter rondom de werkplek van glad en goed reinigbaar materiaal. Vloeren mogen niet doordringbaar zijn voor water.
- ☞ Voorzie de behandelruimte van een behandeltafel of –stoel die is bekleed met niet-absorberend materiaal en goed is schoon te maken.
- ☞ Voorzie de behandelruimte van een handenwasgelegenheid met een no-touch kraan met warm en koud stromend water. De handenwasgelegenheid mag zich niet in of bij het toilet bevinden. Indien de handenwasgelegenheid niet met een no-touch kraan is uitgevoerd moet tevens een dispenser⁴ met handalcohol of alcoholgel aanwezig zijn. De handen worden in dit geval na het wassen en drogen met handalcohol ingesmeerd. Laat de handalcohol aan de lucht drogen alvorens aan het werk te gaan. Gebruik handalcohol of alcoholgel op basis van 70-80% alcohol om voldoende micro-organismen te doden.

Een no-touch kraan is een kraan waarbij men de kraan niet met de handen hoeft open en dicht te draaien, d.w.z. een elleboogkraan, een kraan die vanzelf uitgaat, een kraan met knie- of voetbediening of een kraan met een elektrisch oog.

- ☞ Voorzie de behandelruimte van een houder voor eenmalige handdoekjes en een zeepdispenser⁵.
- ☞ Voorzie de behandelruimte van een alcoholdispenser met elleboogbediening. Situeer de dispenser in de directe nabijheid van de behandeltafel of – stoel. Vul de dispenser met alcohol 70-80% (onverdund). Gebruik de alcohol 70-80% om de onderzoekshandschoenen te desinfecteren vlak voor het aanbrengen van de piercing.
- ☞ Voorzie de behandelruimte van een pedaalemmer met deksel of een open afvalbak (geen afvalbak waarbij het deksel steeds wordt aangeraakt met de handen).
- ☞ Zorg voor goede ventilatie en voldoende verlichting op de werkplek. Zorg voor een bedrijfsverbandset⁶ in de bedrijfsruimte om bij kleine ongelukjes eerste hulp te kunnen verlenen.
- ☺ Scheid de behandelruimte af van de wachtruimte (privacy). Deze afscheiding moet glad en afwasbaar zijn.

⁴ Handalcoholdispensers mogen omwille van besmetting vanuit het residu niet worden bijgevuld. De gehele voorraad fles dient te worden vervangen.

⁵ Zeepdispensers mogen omwille van besmetting vanuit het residu niet worden bijgevuld. De gehele voorraad fles dient te worden vervangen.

⁶ Voor de inhoud van een bedrijfsverbandset kunt u kijken op <http://www.ehbo.nl/Brochures/nwBBVerbanddoos.pdf>

2.2 Apparatuur en materiaal

De apparatuur en de materialen die gebruikt worden tijdens het piercen zijn van wezenlijk belang voor het veilig en hygiënisch aanbrenge van de piercing. Bovendien moet de apparatuur op de juiste wijze worden gebruikt en moet bepaalde apparatuur, bijv. de stoomsterilisator regelmatig worden gecontroleerd op de juiste werking.

2.2.1 Naalden

- ☞ Maak gebruik van steriel verpakte disposable infuusnaalden bij het aanbrenge van een piercing.
- ☞ Gebruik naalden nooit meer dan een keer.
- ☞ Geef naalden nooit mee aan de cliënt.

Infuusnaalden hebben als voordeel dat er een plastic beschermhoesje (canule) om de naald zit dat tezamen met de naald door de huid wordt gestoken. De naald wordt vervolgens direct teruggetrokken en weggegooid in de naaldcontainer terwijl de canule in de huid blijft zitten. Het sieraad wordt door de canule gestoken. Het gebruik van infuusnaalden is verkozen boven het gebruik van 'losse' naalden omdat er dan minder kans is op een prikongeval. Een tweede voordeel is dat het aansluitstuk op de infuusnaald als grip kan worden gebruikt waardoor de naald niet met de hand aangeraakt hoeft te worden.

2.2.2 Het piercen van oorlellen, het vlakke gedeelte van het kraakbeen van het oor en neusvleugels met een piercinginstrument

Voor het piercen van oorlellen, het vlakke gedeelte van het kraakbeen van het oor en neusvleugels is een aparte richtlijn gemaakt. In die richtlijn wordt aangegeven aan welke eisen piercers (meestal juweliers) moeten voldoen als ze uitsluitend bovengenoemde delen van het lichaam piercen. Piercinginstrumenten mogen onder geen enkele voorwaarde gebruikt worden voor andere plekken dan hierboven genoemd.

Als met het piercinginstrument uitsluitend in oorlellen gepierced wordt dient men zich wel aan de hygiënerichtlijnen te houden, maar is er geen verplichting om een vergunning aan te vragen.

2.2.3 Naaldcontainer

Een volle naaldcontainer kan soms bij de Gemeente Reiniging of de apotheek worden ingeleverd. Er zijn ook commerciële bedrijven die tegen betaling de inhoud van de naaldcontainers op een speciale wijze vernietigen.

- ☞ Plaats bij iedere werkplek tenminste één UN-gekeurde naaldcontainer.
- ☞ Gooi naalden die bij het piercen zijn gebruikt niet in de vuilnisbak, maar verzamel ze in de naaldcontainer.
- ☞ Vul de naaldcontainer niet boven de aangegeven lijn.
- ☞ Naaldcontainers worden gezien als 'specifiek afval' en dienen overeenkomstig te worden afgevoerd en verwerkt.

De naaldcontainers zijn van hard plastic. De naaldcontainer dient zodanig afsluitbaar te zijn dat deze niet open kan gaan en niet heropend kan worden. De container moeten ondoordringbaar zijn voor naalden en bovendien lekdicht. Containers die een UN-keur hebben voldoen aan deze eis. Het UN-keur herkent u als volgt:

2.2.4 Ultrasoon reinigingsbad

Voor het schoon 'trillen' van instrumenten wordt een ultrasoon reinigingsbad gebruikt. Hiermee wordt aangekleefd vuil (bloed en ander lichaamsvocht) los getrild.

- ☞ Maak in het ultrasone reinigingsbad gebruik van een middel dat geschikt is voor ultrasone reiniging. Dit moet op de verpakking of de bijsluiter van het middel worden vermeld.
- ☺ De fabrikant van een ultrasoon reinigingsbad moet in de gebruiksinstructie aangeven hoeveel dB(A) (decibels) het apparaat produceert. Het maximale aantal toegestane dB(A) is 80. Wordt er meer dan 80 dB(A) geproduceerd dan is het aan te raden gehoorbescherming te dragen.
- ☺ Lees altijd de gebruiksaanwijzing van het ultrasoon reinigingsbad voordat u ermee aan het werk gaat.

2.2.5 Stoomsterilisator

Instrumenten moeten worden gesteriliseerd in een stoomsterilisator, ook wel autoclaaf genoemd. Om de gesteriliseerde instrumenten langere tijd steriel te kunnen bewaren, moeten deze **verpakt** gesteriliseerd worden. Autoclaven zijn in vele verschillende typen en maten te koop. Voor het stoomsterilisatieproces zijn twee zaken zeer belangrijk.

- 1) De luchtverwijdering uit de autoclaaf, holle instrumenten en verpakkingen. De aanwezigheid van lucht verstoort het sterilisatieproces. Om de lucht uit de sterilisator te verwijderen worden de volgende principes het meest toegepast:
 - Luchtverwijdering door verdringing met stoom. Dit principe wordt toegepast in eenvoudige autoclaven. In de sterilisatorkamer wordt door het koken van water stoom geproduceerd, de druk in de sterilisatorkamer stijgt. De stoom mengt zich met de lucht in de sterilisatorkamer en ontsnapt via een ontluchtingsopening uit de sterilisatorkamer. Naarmate het koken en ontluchten langer duurt zal steeds meer lucht uit de sterilisatorkamer verdrongen worden, totdat nog vrijwel pure stoom in de sterilisatorkamer aanwezig is. De druk stijgt dan verder naar 1 of 2 bar⁷ waarbij de sterilisatietemperatuur van 121 °C of 134 °C wordt bereikt. Het grote voordeel van dit principe is de eenvoud en daardoor de lage kosten waarmee een sterilisator geproduceerd kan worden. Het principe heeft echter als nadeel dat de lucht niet uit holle voorwerpen verwijderd kan worden.
 - Luchtverwijdering door middel van een meervoudig diep vacuüm. Dit is de meest effectieve manier om lucht te verwijderen. Niet al-

⁷ Soms wordt de druk aangegeven in kPa (kilo Pascal), 1 bar staat gelijk aan ca. 200 kPa en 2 bar aan ca. 300 kPa.

leen uit de sterilisatorkamer, maar in het bijzonder ook uit holle instrumenten. De lucht wordt actief uit de sterilisatorkamer en de producten verwijderd door middel van een vacuümpomp. Als de lucht verwijderd is kan de stoom eenvoudig doordringen in de holle instrumenten. Het grote voordeel van sterilisatoren die werken met een vacuüm is dat ze een groot assortiment aan instrumenten kunnen steriliseren. Nadeel is echter de complexe technische constructie die kostbaar is om te produceren en relatief veel onderhoud vergt.

De hier beschreven vormen van luchtverwijdering zijn de twee extremen. Er bestaan meer manieren om de lucht uit de sterilisatorkamer en de lading te verwijderen. Alle vormen van luchtverwijdering zijn in principe bruikbaar, echter niet voor alle soorten te steriliseren instrumenten. De fabrikant van de sterilisator moet middels testen de geschiktheid van het sterilisatieproces voor uw instrumenten aantonen. De Europese norm voor kleine stoomsterilisatoren NEN-EN-13060 beschrijft de technische eisen en testmethoden.

- 2) Het drogen van de gesteriliseerde instrumenten. De laminaatzakjes waarin de instrumenten verpakt zijn moeten droog zijn op het moment dat de sterilisatordeur open gaat. Een natte verpakking is doorlaatbaar voor bacteriën zodat de inhoud niet lang steriel zal blijven. De instrumenten kunnen in de sterilisator gedroogd worden middels een vacuümpomp of door het (langdurig) doorblazen met gefilterde lucht.

Bij de aanschaf van een sterilisator zal de gebruiker moeten inventariseren welke instrumenten gesteriliseerd gaan worden en welke verpakking gebruikt gaat worden. De fabrikant van de sterilisator moet op zijn beurt een lijst opstellen van de instrumenten die in de verschillende modellen sterilisatoren gesteriliseerd kunnen worden. Op basis van beide lijsten kan een verantwoorde keuze worden gemaakt.

- ☞ Maak gebruik van een stoomsterilisator die met een vacuümpomp de lucht verwijdert uit de holle instrumenten én na het sterilisatieproces de verpakkingen met gesloten deur droogt, als u bij het piercen holle materialen (tubes) gebruikt.
- ☞ Maak gebruik van een stoomsterilisator die de verpakkingen na het sterilisatieproces met gesloten deur droogt, als u bij het piercen geen holle materialen gebruikt.
- ☞ Onderhoud uw stoomsterilisator regelmatig en laat de stoomsterilisator testen op z'n betrouwbaarheid. Zie bijlage 8.6.

De norm NEN-EN-13060 beschrijft een sterilisator type B. Dit is een sterilisator die voorzien is van een meervoudig voorvacuüm en is geschikt om alle holle voorwerpen te steriliseren. De testmethode die geschikt is voor deze sterilisator is de in bijlage 8.6 genoemde helixtest. Wanneer een sterilisator wel voorzien is van een vacuümpomp, maar niet van type B is, betreft het een zgn. type VS sterilisator. De testmethode die geschikt is voor deze sterilisator is de in bijlage 8.6 genoemde Tattoo PCD.

2.2.6 Laminaatzakjes

Laminaatzakjes worden gebruikt om de te steriliseren instrumenten en sieraden te verpakken en steriel te houden.

- ☞ Maak alleen gebruik van laminaatzakjes met een indicatorstrip die verkleurt als het laminaatzakje in de sterilisator is geweest. Dit voorkomt verwisseling tussen gesteriliseerde en ongestriliseerde materialen. Het verkleuren van de indicatorstrip is geen garantie voor een juist uitgevoerde sterilisatie.

2.2.7 Klemmen, ballholders en andere instrumenten

Bij het piercen wordt gebruik gemaakt van instrumenten om de huid goed vast te kunnen houden. Dit kunnen zgn. tampontangen of ringentangen zijn. Deze tangen worden meestal standaard uitgevoerd met een cirkelvormige of driehoekige grip, maar op verzoek zijn deze ook te leveren met een U-vormige grip. Tangen met een cirkelvormige of driehoekige grip kunnen worden aangepast. Het voordeel van een U-vormige grip is dat de klem op de huid wordt gezet en na het aanbrengen van de naald weer gemakkelijk kan worden verwijderd. Bij de klem wordt vaak een elastiekje gebruikt. Dit elastiekje moet worden mee gesteriliseerd in het laminaatzakje. Gooi het elastiekje na gebruik weg.

- ☞ Alle instrumenten die bij het piercen gebruikt worden moeten steriel zijn. Dit geldt niet alleen voor de klemmen en tangen, maar ook voor o.a. pincetten, scharen, ballholders en tubes.
- 😊 Bij de bevestiging van het knopje op het staafje kan het beste gebruik worden gemaakt van een zogenaamde ballholder zodat het knopje niet met de handen hoeft te worden aangeraakt.

2.2.8 Sieraden

Het soort metaal of kunststof dat wordt gebruikt om piercingsieraden te maken is van wezenlijk belang. Volgens de 'Warenwetregeling algemene chemische productveiligheid' moeten sieraden aan de volgende eisen voldoen:

- 📖 Staafjes die in gaatjes in de oren en in de andere delen van het menselijk lichaam worden geplaatst gedurende de ephitelisatie van de wond als gevolg van het maken van de gaatjes en die vervolgens al dan niet worden verwijderd mogen geen Nikkel (CAS nr. 7440-020-0) en de verbindingen daarvan bevatten (art. 2, 5.1).
- 📖 Alle staafjes die in gaatjes in de oren en in andere delen van het menselijk lichaam worden geplaatst mogen geen Nikkel (CAS nr. 7440-020-0) en de verbindingen daarvan bevatten, tenzij de hoeveelheid nikkel die vrijkomt niet groter is dan 0,2 µg/cm²/week (art 2, 5.2).
- ☞ Het materiaal dat gedragen wordt gedurende de genezing moet hypoallergeen zijn en niet aangetast kunnen worden door lichaamsvloeistoffen en –weefsels, zoet en zout water, oliën en vetten, zeep- en haarproducten. Metaal moet hoogglans te polijsten zijn en mag niet oxideren. Het gepolijste oppervlak mag niet poreus zijn teneinde de groei van micro-organismen tegen te gaan. Verder is het van belang dat de juiste lengte, dikte en diameter van het sieraad bepaald en gebruikt wordt.
- ☞ Sieraden mogen niet worden hergebruikt voor een andere cliënt, ook niet als ze zijn schoon gemaakt en opnieuw gesteriliseerd.

- ☞ Single point piercings ofwel dermal anchors mogen met behulp van een dermal punch (of biopsy punch) of een infuusnaald worden aangebracht. De dermal punch dient steriel (in blisterverpakking) te worden aangeleverd en is uitsluitend voor eenmalig gebruik.

De Voedsel en Waren Autoriteit is aangewezen als toezichhoudende instantie op de naleving van 'Warenwetregeling algemene chemische productveiligheid'.

- ☺ Eis van uw sieradenleverancier dat u alleen sieraden krijgt aangeleverd die aan bovenstaande eisen voldoen.
- ☺ Eis van uw sieradenleverancier dat er een uiterste gebruiksdatum op de wegwerpcartridges staat.
- ☺ Leg dit vast in een inkoopovereenkomst.

2.2.9 Overige materialen

Bij het piercen en het oprekken van piercings worden soms nog extra instrumenten of materialen gebruikt.

- ☞ Needle receive tubes (P.A.-tube, nose-tube) en staafjes om piercen of de huid op te rekken moeten na gebruik worden gereinigd in het ultrasoon reinigingsbad en vervolgens worden gesteriliseerd (of voor éénmalig gebruik zijn).
- ☞ Cocktailprikkers en kurken moeten wel schoon zijn, maar hoeven niet steriel te zijn (het steriliseren van hout en kurk heeft over het algemeen weinig zin).
- ☞ Gaasjes om bijv. de tong te drogen moeten schoon zijn.
- ☞ Wattenstaafjes die gebruikt worden om na het piercen het sieraad en de huid schoon te maken moeten steriel zijn. De hoeveelheid wattenstaafjes die per cliënt wordt gebruikt moeten in een laminaatzakje worden verpakt en gesteriliseerd.

3 ALGEMENE RICHTLIJNEN

Een piercing laten zetten is een keuze die weloverwogen gemaakt moet worden. Van belang is niet alleen het vakmanschap en de persoonlijke hygiëne van de piercer, maar ook de lichamelijke en geestelijke conditie van de cliënt. Tijdens het piercen wordt de huid van de cliënt doorboord waarbij het van belang is dat er geen schadelijke micro-organismen worden overgebracht van de piercer op de cliënt (en vice versa) en via materiaal van de ene op de andere cliënt.

3.1 Persoonlijke hygiëne en hygiënische werkwijze

Via kleding en handen (met of zonder handschoenen) kunnen veel micro-organismen worden overgebracht. De onderstaande regels moeten om deze redenen in acht genomen worden:

- ☞ Draag schone kleding.
- ☞ Reinig of desinfecteer voor elke piercing zorgvuldig de handen (zie bijlage 8.5).
- ☞ Draag, met uitzondering van een gladde ring, geen handsieraden en/of lange nagels.
- ☞ Draag, waar dat staat voorgeschreven, schone nitril⁸ onderzoekshandschoenen die voldoen aan de volgende normeringen. NEN-EN 374 (beschermende handschoenen tegen chemicaliën en micro-organismen), NEN-EN 420 (beschermende handschoenen – algemene eisen en beproevingsmethode) en NEN-EN 455 (medische handschoenen voor eenmalig gebruik). Overal waar in de rest van deze richtlijnen onderzoekshandschoenen staat, wordt bedoeld schone nitril onderzoekshandschoenen.
- 📖 Rook niet op de werkplek (Tabakswet, art. 11a, 1^e lid).
- ☞ Drink of eet niet op de werkplek of tijdens het piercen.
- ☞ Gebruik geen alcohol of drugs vóór en tijdens de werkzaamheden.
- ☞ Laat geen (huis)dieren toe op de werkplek.
- ☞ Bekijk voor het piercen altijd goed of er op de huid geen infecties of andere aandoeningen zichtbaar zijn. Pierce nooit in een beschadigde huid, in verdikkingen, donkere moedervlekken of wratjes. De te piercen huid moet onbeschadigd zijn.

Op grond van artikel 11a, eerste lid, van de Tabakswet moet een tatoeage/piercingshop rookvrij zijn. Dus niet alleen op de werkplek, maar ook in de wachtruimte. De enige uitzondering vormt een aparte afgesloten wachtruimte voor rokers. Wanneer er geen werknemers zijn (dus een zelfstandige zonder personeel), geldt bovenstaande niet. In de wachtruimte zou dan wel gerookt mogen worden. Op de werkplek mag nooit gerookt worden.

⁸ Nitril onderzoekshandschoenen worden niet aangetast door alcohol, bieden goede bescherming tegen bacteriën, virussen en chemicaliën en 'pinholes' in de handschoen worden sneller gesignaleerd.

3.2 Gedragscode en leeftijden

Naast persoonlijke hygiëne zijn een aantal gedragsregels van belang:

- 📖 Cliënten voor een piercing, anders dan in een oorlel, moeten 12 jaar of ouder zijn (Warenwet, art 24, lid 1 en 2).
 - ☺ Cliënten voor een piercing in de oorlel moeten tijdens het aanbrengen van de piercing worden vergezeld van hun wettige vertegenwoordiger.
 - 📖 Cliënten tussen de 12 en 16 jaar moeten tijdens het aanbrengen van een piercing worden vergezeld door hun wettige vertegenwoordiger (Warenwet, art 24, lid 2).
 - 📖 Cliënten tussen de 12 en 16 jaar komen niet in aanmerking voor genitale piercings, ook niet als ze begeleid worden door hun wettige vertegenwoordiger (Warenwetbesluit tatoeëren en piercen, art. 10).
 - 📖 Meisjes tussen de 12 en 16 jaar komen niet in aanmerking voor een tepelpiercing, ook niet als ze begeleid worden door hun wettige vertegenwoordiger (Warenwetbesluit tatoeëren en piercen, art. 10).
 - ☺ Vraag altijd naar een legitimatiebewijs, als u twijfelt aan de leeftijd van een cliënt.
 - 📖 Spreek met de cliënt door waarom hij/zij een piercing wil en wat de mogelijke gevolgen kunnen zijn. Aan de cliënt moet de cliëntinformatie worden uitgereikt (zie bijlage 8.4) (Warenwetregeling tatoeëren en piercen, art. 6).
 - ☺ Pierce niet als een cliënt (nog) twijfelt. Geef cliënten altijd de gelegenheid om de beslissing over het laten aanbrengen van een piercing weloverwogen te nemen.
 - ☺ Laat iedere cliënt een toestemmingsformulier invullen (zie bijlage 8.1). Op het toestemmingsformulier geeft de cliënt aan dat hij/zij is geïnformeerd en toestemming geeft voor het aanbrengen van een piercing.
 - ☺ Bij cliënten jonger dan 16 jaar, dient het toestemmingsformulier door de wettige vertegenwoordiger te worden ingevuld en ondertekend. De wettige vertegenwoordiger moet zich legitimeren en het nummer van het legitimatiebewijs moet op het toestemmingsformulier worden genoteerd.
 - ☺ Als een cliënt het toestemmingsformulier niet heeft ingevuld en ondertekend mag bij de cliënt geen piercing worden aangebracht.
 - ☺ De cliënt ontvangt een kopie van het ingevulde en ondertekende toestemmingsformulier en de piercer bewaart het toestemmingsformulier tenminste twee jaar in zijn administratie. Het toestemmingsformulier bevat medische gegevens en moet vertrouwelijk worden behandeld. Het toestemmingsformulier is alleen ter inzage voor de piercer, de cliënt zelf en de GGD-inspecteur die de controle uitvoert.
 - ☺ Behandel geen cliënten die onder invloed zijn van alcohol of drugs.
 - ☺ Een piercer moet op de hoogte zijn van de anatomie van het lichaam om te voorkomen dat er piercings worden uitgevoerd die tot onherstelbare weefselschade leiden, of piercings die naar alle waarschijnlijkheid zullen uitgroeien. Piercings in de vlakke huid zoals op de armen, borst, nek, voorhoofd etc. worden sterk afgeraden. Deze genezen moeilijk en zullen bijna altijd uitgroeien. Een tepelpiercing bij meisjes met onvolgroeide borsten wordt eveneens sterk afgeraden.
- Ook een piercing overdwers in de tong is medisch onverantwoord omdat de kans erg groot is dat er bloedvaten worden geraakt. Een piercing tussen duim en wijsvinger geneest zeer slecht vanwege de bewegelijkheid van de hand. Een piercing in de wang is zeer discutabel (er ontstaat vaak een kuiltje). Verder zijn alle piercings in de buurt van belangrijke zenuwen en grote (slag)aders (te) gevaarlijk. Hierbij

bestaat het risico dat een ader wordt doorboord en een ernstige bloeding optreedt. Voer bij twijfel over een te piercen plek de piercing niet uit.

- ☺ Zorg dat er altijd iemand in de studio aanwezig is die in het bezit is van een EHBO-diploma.

3.3 Allergische reacties

Mensen kunnen een contactallergie hebben, zoals een nikkel- of een latexallergie (latex zit soms in de materialen waarmee wordt gewerkt). Een allergie manifesteert zich nooit de eerste keer dat men in aanraking komt met een bepaalde stof. Pas na meerdere malen in contact te zijn geweest met een bepaalde stof vertoont het lichaam een allergische reactie. Het is dus niet zo dat iemand die nog nooit een allergische reactie heeft gehad op nikkel of op latex, risicoloos gepierced kan worden. Met name een latexallergie kan zich binnen 15 minuten voordoen (verschijnselen: tong kan opzwellen, rillen, flauwvallen en soms in shock raken). Voordat men gaat piercen moet een toestemmingsformulier worden ingevuld. Op het toestemmingsformulier wordt gevraagd of men bekend is met mogelijke allergieën.

*Iemand die in shock raakt heeft een verminderde toevoer van bloed naar de hersenen, waardoor men het bewustzijn kan verliezen. Als iemand in shock raakt is het noodzaak om direct een ambulance te bellen. Het is lastig om het verschil te zien tussen iemand die flauwvalt en iemand die in shock raakt. Iemand die in shock raakt is soms juist erg alert en heeft een helder bewustzijn. Ze hebben meestal een hoge polsslag, een 'koude neus' en een klamme huid. Pas later verliezen zij het bewustzijn. Iemand die flauwvalt komt na enkele minuten vanzelf weer bij. Bij een shock is dat niet het geval. **Als u twijfelt bel dan direct 112.***

3.4 Pijnstilling

Hoewel het aanbrengen van een piercing geen medische handeling betreft, is het toedienen van pijnstilling, die daar soms bij gebruikt wordt, wel degelijk een medische handeling. De toepassing van pijnstilling is gebonden aan wettelijke eisen. Lokale anaesthetica, bijvoorbeeld Lidocaïne (Xylocaïne[®]) in de vorm van injecties, spray, crème of pleister, zijn geneesmiddelen die uitsluitend op recept afgeleverd mogen worden door een apotheker. Recepten mogen uitsluitend worden voorgeschreven door een arts die daarvoor op individuele gronden een indicatie moet stellen bij een cliënt. Dit betekent concreet:

- 📖 Injecties mogen niet gegeven worden door mensen die daarvoor niet bevoegd én bekwaam zijn (Wet BIG, art. 36, 5e lid).
- 📖 Piercers mogen geen lokale anaesthetica importeren, hebben of bewaren ten behoeve van toepassing bij hun cliënten (Geneesmiddelenwet, art. 40, lid 1 en 2).
- 📖 Als een cliënt ten behoeve van een piercing lokale anaesthesie wil, is dat uitsluitend mogelijk indien een arts lidocaïne/prilocaine (Emla[®]) crème of pleister of Xylocaïne[®] spray voorschrijft (Geneesmiddelenwet, art. 61, lid 1). De cliënt kan het middel dan voor eigen gebruik meenemen naar degene die de piercing gaat aanbrengen. Handel vervolgens als volgt:
 - ☺ Lees goed de gebruiksaanwijzing.

- ☺ Laat de zalf ca. 20 minuten intrekken.
- ☺ Verwijder daarna de zalf.
- ☺ Desinfecteer de huid met een huiddesinfectans.
- ☺ Start met piercen. Er mag niet worden gepierced terwijl de zalf nog op de huid zit.

Het toepassen van lidocaïne/prilocaine (Emla®) crème of pleister bij of rond de ogen wordt ernstig afgeraden. Bij toepassing van het middel moet ieder contact met de ogen vermeden worden in verband met de sterk oogirriterende werking. Wees verder voorzichtig met toepassingen op de niet-intacte huid. Overdosering kan vergiftigingsverschijnselen veroorzaken.

Emla® pleisters zijn een U.A.D. (= Uitsluitend Apotheek en Drogist) geneesmiddel. Dat betekent dat de pleisters uitsluitend door apotheek en drogist ter hand gesteld mogen worden aan de eindgebruiker. Studio's mogen dit middel dus niet ter hand stellen aan de eindgebruiker (de cliënt) en mogen dus ook geen handelsvoorraad van dit product in huis hebben. (Geneesmiddelenwet, art. 62, lid 1).

- ☺ Als een cliënt ten behoeve van een piercing pijnstilling wil dan is dit mogelijk met behulp van vrij verkrijgbare middelen als paracetamol⁹, ibuprofen of koudspray. Bij alle toepassingen van geneesmiddelen geldt dat men in het algemeen terughoudend dient te zijn met het toedienen van geneesmiddelen.

Koudspray werkt zeer oppervlakkig en heeft weinig effect. Indien het te dicht op de huid of te veel wordt gebruikt kunnen er vriesblaren (vergelijkbaar met brandblaren) ontstaan. Als er in een vriesblaar wordt gepierced kan de piercing flink ontstoken raken. Gebruik de spray in geen geval in het gezicht of op de genitaliën.

⁹ Gebruik geen middelen die acetylsalicylzuur bevatten omdat deze een bloedverdünnende werking hebben (aspirine, acetosal, alka-seltzer, ascal).

4 WERKWIJZE EN BEHANDELING VÓÓR, TIJDENS EN NA HET PIERCEN

De wijze waarop voor, tijdens en na het piercen wordt gewerkt is van wezenlijk belang voor een veilig en goed resultaat. In het onderstaande hoofdstuk wordt dit nader uitgewerkt.

4.1 Werkwijze vóór het piercen

- ☺ Neem tezamen met de cliënt het toestemmingsformulier door en controleer of de cliënt alle informatie goed heeft begrepen. Alleen als de cliënt of de wettige vertegenwoordiger van de cliënt (bij personen onder de 16 jaar) het toestemmingsformulier heeft ondertekend, kan de piercing worden gezet.
- 👉 Kies zorgvuldig een sieraad met de juiste diameter of lengte en dikte uit. Dit is afhankelijk van de te piercen plek. Een staafje moet tenminste 1.5 mm aan weerszijden uitsteken en bij een tongpiercing zelfs 8 tot 9 mm (in verband met hevige zwelling).
- 👉 Het sieraad moet steriel zijn.

Te krappe of te wijde sieraden geven meer complicaties!

4.2 Werkwijze tijdens het piercen

Zowel de naald als het sieraad die gebruikt worden bij het piercen zijn steriel. Een zorgvuldige werkwijze zorgt er voor dat de handelingen aseptisch verlopen. Onderstaand treft u puntsgewijs de juiste werkwijze voor het aanbrengen van een piercing aan:

👉 **Werkwijze:**

- 1) Reinig zorgvuldig de handen met water en vloeibare zeep uit een dispenser en droog de handen af met eenmalige handdoekjes of desinfecteer de handen met handalcohol.
- 2) Leg alle materialen binnen handbereik klaar (naald, sieraad en klem in steriele verpakking).
- 3) Laat de cliënt op behandelstoel of -tafel plaatsnemen.
- 4) Op sommige plekken op de huid is het nodig om eerst lichaamsharen te verwijderen alvorens er gepierced kan worden. Knip bij voorkeur de haren kort in plaats van de huid te scheren. Als er persé geschoren moet worden gebruik dan wegwerpscheermesjes.
- 5) Desinfecteer voor aanvang van het piercen de huid (m.u.v. de tong) met een huiddesinfectans¹⁰. Kijk op de verpakking hoe lang de huiddesinfectans moet inwerken en hou deze inwerktijd strikt aan. Wacht in ieder geval tot de huid droog is. Cliënt niet (of zo min mogelijk) meer laten rondlopen als de huid eenmaal gedesinfecteerd is.
- 6) Plaats een merkteken op de huid met behulp van een cocktailprikker en een druppel van de oplossing Gentiaanviolet in alcohol 70% of gebruik Betadinejodium (bijv. in een cupje). Gooi de cocktailprikker na gebruik weg!
- 7) Maak bij het markeren van een tongpiercing gebruik van een zogenaamde ocelator (een lampje) om de tong door te lichten zodat wordt

¹⁰ De huiddesinfectans moet voorzien zijn van een RVG-nummer of alcohol 70-80% zijn.

voorkomen dat een ader wordt aangeprikt. Bescherm de oculator met een beschermhoesje (bijvoorbeeld een hoesje voor een koortsthermometer) en reinig het lampje na ieder gebruik.

Betadinejodium is verkrijgbaar bij de apotheek of drogist. Een Gentiaanvioletoplossing wordt bij de apotheek aangemaakt. U moet de volgende oplossing in een pipetflesje laten samenstellen:

- 0,1 gram Gentiaanviolet (CI 42555)
- 10 ml alcohol 70%

- 8) Open laminaatzakjes (met klem en sieraad) peel off (dat wil zeggen zonder de klem of het sieraad aan te raken of het met de buitenkant van de steriele verpakking in contact te laten komen. Druk steriele instrumenten of sieraden niet door de papieren zijde van de verpakking heen). Laat de klem en het sieraad op de steriele geopende binnenzijde van de laminaatzakje liggen. Leg deze niet op een ander oppervlak neer en raak deze niet met de handen aan.
- 9) Verbreek de steriele verpakking van de naald en leg de naald op de steriele binnenkant van de verpakking van de klem.
- 10) Trek onderzoekshandschoenen aan en desinfecteer de onderzoekshandschoenen met alcohol 70-80% uit een dispenser met elleboogbediening. Laat de alcohol aan de lucht drogen (duurt ca. 1 minuut).
- 11) Pak de naald vast aan het kunststof gedeelte en steek deze door de huid (eventueel tot op een kurk).
- 12) Trek de naald direct terug en gooi deze direct weg in de naaldencontainer (onder handbereik), het kunststof beschermhoesje (canule) blijft in de huid zitten.
- 13) Verwijder de klem.
- 14) Knip, indien nodig, met een steriele schaar een stukje van de canule af.
- 15) Steek het steriele sieraad in de canule en trek het sieraad door de huid. Verwijder de canule.
- 16) Werk de piercing af. Gebruik hierbij zo nodig een steriele ballholder of tang.
- 17) Verwijder eventueel bloed met een steriel wattenstaafje of een steriel gaasje.
- 18) Pak tussen handeling 10 en 16 geen andere materialen vast. Deze handelingen moeten aseptisch gebeuren.
- 19) Gooi wattenstaafjes, kurk e.d. in de vuilnisbak.
- 20) Leg klemmen en andere instrumenten die hergebruikt worden in het bewaarbakje met een oplossing met een reinigingsmiddel.
- 21) Trek de onderzoekshandschoenen binnenste buiten uit en gooi deze weg. Reinig of desinfecteer de handen zorgvuldig.
- 22) Reinig de behandelafel of –stoel en eventueel omgeving huishoudelijk. Bij zichtbare bloedsporen moet tevens gedesinfecteerd worden, zie paragraaf 6.1.
- 23) Neem bij het oprekken van piercings en het wisselen van sieraden dezelfde hygiëneregels in acht als bij het aanbrengen van een piercing. Werk dus ook met steriele materialen en desinfecteer de huid vooraf. Als u een glijmiddel wilt gebruiken bij het oprekken van een piercing moet u gebruik maken van een desinfecterende zalf met glijdende eigenschappen.

Bij sommige piercings (bijv. in de tong) knipt men een stukje van de canule af om gemakkelijker te kunnen werken. De schaar die hiervoor gebruikt wordt moet uiteraard ook steriel zijn.

Voorkom prikken aan naalden en andere scherpe voorwerpen. Bloed, wondvocht of speeksel met zichtbare bloedsporen kan besmet zijn. Indien u zich prikt aan een gebruikte naald, neem dan altijd direct contact op met de plaatselijke GGD of met het ziekenhuis (Zie hoofdstuk 1.2).

4.3 Werkwijze na het piercen

Aan de cliënt moet mondelinge en schriftelijke instructie worden meegegeven over het verzorgen van de piercing. Het is belangrijk dat de instructies nauwkeurig worden opgevolgd. In de instructie (zie bijlage 8.3) moet o.a. staan:

- Dat men voor én na het verzorgen van de piercing de handen moet wassen (Warenwetregeling tatoeëren en piercen, art. 6, lid 1, 2 en 3).
- Hoe de piercingwond moet worden verzorgd (Warenwetregeling tatoeëren en piercen, art. 6, lid 1, 2 en 3).
- Dat men bij klachten zoals (hevige roodheid, zwelling, pus, wondvocht en uitgroei- of afstotingsverschijnselen) contact moet opnemen met de huisarts (Warenwetregeling tatoeëren en piercen, art. 6, lid 1, 2 en 3).
- Het is niet toegestaan dat piercers bij cliënten met klachten zelf gaan dokteren. Hoewel het aanbrengen van een piercing geen heelkundige handeling is, is het eventueel ingrijpen bij mogelijke complicaties tijdens of na het aanbrengen dat wel. De cliënt moet zich in zo'n geval, voor zover dat noodzakelijk is, altijd wenden tot een arts (Wet BIG, art. 36, 1^e lid).

Het kan voorkomen dat iemand na het aanbrengen van de piercing misselijk wordt en/of dreigt flauw te vallen. Wees vooral op het laatste alert omdat iemand zich behoorlijk kan bezeeren tijdens een val. Laat iemand na het piercen altijd nog even liggen of zitten. Iemand die dreigt flauw te vallen wordt bleek en gaat soms hevig zweten. Licht degene nog op de behandeltafel, breng dan de benen omhoog en geef zo nodig iets te drinken of te eten. Staat iemand al, laat hem of haar dan direct gaan zitten en houd het hoofd ca. 1 minuut tussen de benen (niet doen als iemand misselijk is). Geef daarna zo nodig iets te eten of te drinken. Let vooral op als cliënten trappen op of af moeten.

Als iemand echt flauw gevallen is (dus even buiten bewustzijn is geweest) laat hem/haar ca. 10 minuten liggen en zorg er in ieder geval voor dat degene zich niet bezeert. Als iemand flauw gevallen is kan het gebeuren dat het lijkt alsof iemand een epileptische aanval krijgt (trekkingen met armen en benen). Reageer zo rustig mogelijk en zorg dat degene zich niet bezeert of valt. Zie voor allergische reacties, hoofdstuk 3.3.

5 BEWAREN EN TRANSPORT VAN GEBRUIKTE INSTRUMENTEN

Tijdens het bewaren en transport van gebruikte instrumenten kunnen micro-organismen zich vermenigvuldigen. Gebruikte instrumenten moeten om die reden zorgvuldig worden bewaard en getransporteerd. In het onderstaande hoofdstuk wordt dit nader uitgewerkt.

5.1 Bewaren van gebruikte instrumenten

- ☞ Gooi gebruikte naalden direct na gebruik in de naaldcontainer.
- ☞ Gooi canules, kurken, wattenstaafjes, gaasjes, cocktailprikkers en onderzoekshandschoenen direct na gebruik in de vuilnisbak.

Andere instrumenten (klemmen, ballholders, needle receive tubes, schaaftjes e.d) worden hergebruikt. Behandel deze instrumenten als volgt:

- ☞ Bewaar het instrumentarium in een lekvrije bak, met daarin een inzetbakje met gaatjes.
- ☞ Vul de lekvrije bak met een oplossing met een reinigingsmiddel.
- ☞ Vervang de oplossing dagelijks.
- ☞ Zorg ervoor dat de bak op een veilige plaats staat en niet kan omvallen.
- ☞ Giet de oplossing vlak voor verdere verwerking (ultrasoon reinigen of transporteren) af en neem de inzet uit de bak. Spoel de inzetbak met inhoud met koud water af. Draag hierbij bij voorkeur een disposable schort.
- ☞ Reinig de bak en inzetbak huishoudelijk na ieder gebruik.

Materialen waarvan de steriele verpakking is geopend, maar niet zijn gebruikt, moeten als mogelijk besmet worden beschouwd en dus voor een volgend gebruik opnieuw worden gereinigd en gesteriliseerd.

5.2 Transport van gebruikte instrumenten

Het kan voorkomen dat besmet instrumentarium vervoerd moet worden naar een andere locatie alvorens het gereinigd en gesteriliseerd kan worden. Besmette instrumenten die hergebruikt moeten worden, kunnen op verschillende manieren (droog, nat of vochtig) worden vervoerd, maar de meest voor de hand liggende manier is 'vochtig' vervoer. Vochtig vervoer gaat als volgt:

- ☞ Zet de inzetbak met afgespoeld instrumentarium in een afsluitbare, lekvrije (kunststof) transportbak. De bak moet goed reinigbaar zijn.
- ☞ Sluit de bak goed af tijdens vervoer.
- ☞ Zorg tijdens het vervoer voor een fysieke scheiding tussen het schone en het vuile materiaal.
- ☞ Reinig de bak en inzetbak huishoudelijk na ieder gebruik.
- ☞ Reinig het transportmiddel huishoudelijk na het vervoer.
- ☞ Gebruikte naalden moeten altijd in een afgesloten UN-gekeurde naaldcontainer worden vervoerd.

6 REINIGING, DESINFECTIE EN STERILISATIE

Ter voorkoming van besmetting met micro-organismen moeten de instrumenten en de omgeving zorgvuldig worden schoongemaakt. Met name het schoonmaken van instrumenten die de huid doorboren of die met de beschadigde huid in contact komen, vraagt extra inspanning. In dit hoofdstuk wordt het schoonmaken nader uitgewerkt.

Reiniging en desinfectie van het materiaal en de werkplek

Goed schoonmaken is een van de belangrijkste maatregelen om verspreiding en groei van micro-organismen te voorkomen. Voor de goede orde enkele begrippen:

(Huishoudelijk) reinigen is het verwijderen van los of aangekleefd vuil.

Ultrasoon reinigen is het verwijderen van aangekleefd vuil met behulp van een trilapparaat. In een ultrasoon reinigingsbad wordt al het vuil los getrild. Een ultrasoon reinigingsbad is met name geschikt om vuil te verwijderen op plaatsen die minder goed bereikbaar zijn met een borstel of iets dergelijks.

Desinfecteren is het zodanig behandelen van instrumenten of oppervlakken dat alle micro-organismen worden gedood, of tot aanvaardbare aantallen worden teruggebracht. In de praktijk komt het er op neer dat de meeste ziekmakende micro-organismen worden vernietigd.

Thermisch desinfecteren is een combinatie van reinigen en desinfecteren bij een hoge temperatuur. Thermisch desinfecteren wordt vaak uitgevoerd met behulp van een instrumentenwasmachine.

Steriliseren is het doden van alle nog aanwezige micro-organismen.

Steriel wil zeggen dat er zich geen levende organismen meer op of in de gesteriliseerde voorwerpen bevinden.

6.1 De werkplek schoonmaken

- ☞ Maak de werkplek na iedere piercing zorgvuldig schoon met een allesreiniger en een schone doek.
- ☞ Wees voorzichtig met huidbeschadigingen aan uw eigen huid.
- ☺ Draag bij het schoonmaken onderzoekshandschoenen of schone huishoudhandschoenen.
- ☞ Meng het reinigingsmiddel niet met andere middelen. Huishoudelijk reinigen is in vrijwel alle gevallen voldoende. Indien er bloedspatten op de werkplek zichtbaar zijn dan is desinfectie van de werkplek noodzakelijk. Ga daarbij als volgt te werk:
 - ☞ Neem de bloedspatten met keukenrolpapier op (draag hierbij onderzoekshandschoenen).
 - ☞ Maak het oppervlak schoon met een allesreiniger.
 - ☞ Droog het oppervlak.
 - ☞ Desinfecteer 'on the spot' (= op de plek waar het bloed zat) met een ruime hoeveelheid alcohol 70-80% en laat de alcohol aan de lucht drogen.
 - ☞ Gebruik geen geprepareerde alcoholdoekjes, maar gebruik alcohol 70-80% uit een fles en een schone tissue.
- ☞ Maak vloeren en wanden etc. van de studio met een huishoudelijk reinigingsmiddel schoon (zo vaak als nodig om geen zichtbaar vuil te hebben).

Alcohol is erg brandbaar, dus niet roken en geen open vuur tijdens werkzaamheden met alcohol 70-80%. Hou de fles met alcohol zoveel mogelijk gesloten.

Desinfectiemiddelen met een CE-markering.

Onder de Wet op de medische hulpmiddelen vallen alle desinfectiemiddelen die gebruikt worden bij een specifiek medisch hulpmiddel of bij een groep medische hulpmiddelen. Omdat ze expliciet bestemd zijn voor zo'n specifiek medisch hulpmiddel mogen ze dus niet gebruikt worden voor andere doeleinden, ook al zou het betreffende desinfectiemiddel daar wel geschikt voor zijn. De reden hiervoor is dat een desinfectiemiddel met een CE-markering geen toelating voor dat doel heeft gekregen op de Nederlandse markt.

6.2 Instrumenten reinigen, desinfecteren of steriliseren

Reinigen volstaat voor alle instrumenten en materialen die niet in aanraking komen met de huid van de cliënt én niet bevuild zijn met bloed.

Desinfecteren is noodzakelijk voor alle instrumenten en materialen die bevuild zijn met bloed, maar niet gesteriliseerd worden.

Steriliseren is noodzakelijk voor alle instrumenten die de huid doorboren (naald en sieraad) of in contact kunnen komen met de beschadigde huid (klem, tang). Als basisregel geldt: reinigen gaat altijd vooraf aan desinfecteren of steriliseren.

- ☞ Reinig (ultrasoon) en steriliseer het sieraad, de klem, de tangen, eventueel de needle receive tube en andere materialen die in aanraking komen met de beschadigde huid.
- ☞ Reinig **nooit** naalden, maar gooi die direct weg na het piercen.

wijze van gebruik:	schoonmaakmethode:
komt niet in aanraking met de huid en is niet met bloed bevuild	reinigen
bevuild met bloed	reinigen en desinfecteren
komt in aanraking met de beschadigde huid of doorboort de huid	reinigen en steriliseren

Sieraden mogen niet worden hergebruikt ook niet als deze zijn schoon gemaakt en opnieuw gesteriliseerd. Geef het gebruikte sieraad altijd terug aan de cliënt.

6.3 Ultrasoon reinigen

Alvorens te desinfecteren of te steriliseren moeten de gebruikte instrumenten worden gereinigd. Het reinigen mag niet handmatig gebeuren, maar moet met een ultrasone reiniger worden uitgevoerd.

Bij ultrasoon reinigen wordt aangekleefd vuil (lichaamsvocht en bloed) en vet los getrild. Dit geldt met name voor de klemmen, tangen en tubes.

Neem bij het gebruik van het ultrasoonbad onderstaande punten in acht:

- ☞ Raadpleeg de gebruiksaanwijzing voor het door de fabrikant aanbevolen reinigingsmiddel of maak gebruik van het middel dat de geschikt is voor ultrasone reiniging (staat op de verpakking of bijsluiting).

- ☞ Zorg dat de ultrasoon vloeistof niet warmer wordt dan 45 °C.
- ☞ Let op de in de gebruiksaanwijzing aangegeven minimaal vereiste hoeveelheid ultrasoon vloeistof en zorg er voor dat het instrumentarium volledig onder de vloeistof ligt.
- ☞ Vervang de ultrasoon vloeistof bij zichtbare verontreiniging, maar in ieder geval dagelijks.
- ☞ Reinig bij het vervangen van de ultrasoon vloeistof eerst de mandjes en de binnenkant van de ultrasoon met disposable materiaal.
- ☞ Kom niet met de handen in de ultrasoon als deze in werking is. Hierbij kunnen namelijk celbeschadigingen optreden.
- ☞ Sluit, indien de ultrasoonreiniger in werking is, deze altijd af met een passend deksel. Door het trillen ontstaan aërosolen, die mogelijk besmet zijn met micro-organismen.

☞ **Werkwijze:**

- 1) Zet het ultrasoon reinigingsbad ca. tien minuten voor aanvang van het ultrasoon reinigen aan, om het verse water te ontgassen. Opgeloste gassen, normaal aanwezig in vers water, verminderen het ultrasone reinigingseffect.
- 2) Trek onderzoekshandschoenen aan.
- 3) Neem de inzetbak met de instrumenten uit de bewaarbak met het reinigingsmiddel.
- 4) Spoel de instrumenten af onder stromend koud water. Om de binnenzijde van de holle instrumenten te reinigen kan een borstel (pijpenrager) gebruikt worden. De borstel moet disposable of steriliseerbaar zijn. Wees voorzichtig, scharen e.d. kunnen scherp zijn.

Zacht plastic en rubber kunnen niet ultrasoon worden gereinigd. Zacht plastic en rubber absorberen energie en verminderen daardoor de ultrasone werking, ook op metalen voorwerpen die tegelijkertijd worden mee behandeld.

- 5) Gebruik een inzetmandje om de instrumenten in het ultrasoon reinigingsbad te leggen.
- 6) Los het ultrasoon reinigingsmiddel volgens de gebruiksaanwijzing op.
- 7) Plaats het mandje met de instrumenten en de sieraden in het ultrasoon reinigingsbad.
- 8) Sluit het deksel.
- 9) Stel de juiste reinigingstijd in (meestal minimaal 4 minuten, maar raadpleeg de gebruiksaanwijzing van uw apparaat).
- 10) Neem het mandje uit het ultrasoon reinigingsbad en spoel de instrumenten en de sieraden met voldoende warm water.

Spoel daarna de instrumenten en sieraden met gedemineraliseerd water (dit ter bescherming van uw instrumenten).

- 11) Trek de onderzoekshandschoenen uit, gooi deze weg en reinig of desinfecteer de handen zorgvuldig.
- 12) Droog de instrumenten en sieraden goed met een schone doek, tissue of keukenrol voordat ze verpakt worden in laminaatzakjes.
- 13) Controleer de instrumenten en sieraden op beschadigingen en roest.

Roest kan het gevolg zijn van onvoldoende reiniging. Met name bloedresten werken bijzonder corrosief, ook op roestvrij stalen instrumenten.

6.4 Het verpakken van instrumenten en sieraden

Het verpakken van instrumenten en sieraden is nodig om steriele materialen steriel te houden. Het is niet mogelijk onverpakte instrumenten en sieraden steriel te bewaren. Bij het verpakken van instrumenten en sieraden moeten onderstaande punten in acht worden genomen.

👉 **Werkwijze:**

- 1) Zorg dat de instrumenten en sieraden droog zijn voordat deze worden verpakt in de laminaatzakjes.
- 2) Verpak de instrumenten en sieraden per stuk.
- 3) Verpak klemmen, ballholders en sieraden e.d. zo mogelijk in geopende stand (dit levert een beter sterilisatieproces op).
- 4) Seal of plak de laminaatzakjes zodanig dicht dat er altijd een peel-off naad van minimaal 2 cm. vrij blijft waarmee het laminaatzakje later weer gemakkelijk kan worden geopend (gebruik geen nietmachine om de zakjes te sluiten). Houd aan de andere zijde een sealnaad van 0,8 cm. aan.

6.5 Het steriliseren van instrumenten en sieraden

Het steriliseren van instrumenten en sieraden vindt plaats in de stoomsterilisator, zie hoofdstuk 2.2.5.

In de stoomsterilisator moet de juiste temperatuur en de juiste druk worden opgebouwd. De stoomsterilisator moet regelmatig technisch worden getest. Raadpleeg voor de frequentie het voorschrift van de fabrikant (zie bijlage 8.6). Bij het steriliseren moeten onderstaande punten in acht worden genomen:

- 👉 Belaad de sterilisator niet te vol (volg de aanwijzingen van de fabrikant).
- 👉 Leg de laminaatzakjes volgens de gebruiksvorschriften van de fabrikant in de sterilisator. Bij voorkeur in een rekje.
- 👉 Zorg dat de laminaatzakjes niet tegen de wanden van de sterilisator liggen.
- 👉 Steriliseer instrumenten waar roestvorming op zichtbaar is, apart. Ontdoe de instrumenten van roest of gooi ze zo nodig weg. Anders is de kans groot dat roestpartikels tijdens het sterilisatieproces op de andere instrumenten terechtkomen.

👉 **Werkwijze:**

- 1) Zet of leg de laminaatzakjes op de voorgeschreven wijze in de sterilisator.
- 2) Stel het sterilisatieprogramma in.
- 3) Check de temperatuur- en drukmeter op uw stoomsterilisator.
- 4) Doorloop het volledige sterilisatieprogramma (inclusief droogprogramma).
- 5) Neem de droge gesteriliseerde verpakkingen voorzichtig uit de sterilisator en voorkom beschadiging van de verpakking.

6.6 Het bewaren van gesteriliseerde instrumenten en sieraden

In principe blijft de inhoud van de verpakking steriel zolang de verpakking droog en onbeschadigd is.

- ☞ Bewaar de laminaatzakken nooit langer dan de uiterste gebruiksdatum die op de verpakking van de laminaatzakken staat aangeduid.
- ☞ Bewaar door u zelf gesteriliseerde instrumenten en sieraden maximaal zes maanden, mits de opslag van gesteriliseerde materialen netjes en ordelijk gebeurt.
- ☞ Hou een logboek bij waarin per sterilisatiedatum met behulp van een batchnummer¹¹ wordt bijgehouden welke materialen gesteriliseerd zijn.

Gesteriliseerde materialen zijn kwetsbaar, de steriliteit gaat eenvoudig verloren. Neem daarbij de volgende regels in acht:

- ☞ Schrijf of stempel niet op de verpakking.
- ☞ Maak geen bundels van laminaatzakken. Gebruik geen nietjes, paperclips of elastiekjes.
- ☞ Prop laminaatzakjes niet in kastjes en laatjes.
- ☞ Bewaar laminaatzakjes niet op plaatsen waar ze nat kunnen worden, zoals het aanrecht.
- ☞ Gebruik het gesteriliseerde instrument niet als de verpakking:
 - ☞ beschadigd of gescheurd is;
 - ☞ (deels) geopend is;
 - ☞ vochtig is of vochtkringen vertoont;
 - ☞ vuil is geworden.

☞ **Werkwijze:**

- 1) Plak een sticker met de sterilisatiedatum en een batchnummer op de laminaatzijde (op de peel-off rand) van de verpakking.
- 2) Berg de gesteriliseerde verpakte instrumenten en sieraden zorgvuldig op.
- 3) Gebruik de door uzelf gesteriliseerde instrumenten en sieraden binnen zes maanden (mits onbeschadigd).
- 4) Gebruik de door de fabrikant gesteriliseerde instrumenten en sieraden niet langer dan de aangegeven uiterste gebruiksdatum (mits onbeschadigd).
- 5) Hanteer het principe first in, first out (dus wat het eerst geleverd en gesteriliseerd is, wordt als eerste gebruikt).
- 6) Berg de gesteriliseerde verpakte instrumenten en sieraden bij transport op in een goed afsluitbare schone kunststof box.

6.7 Wasgoed

Vuile doeken en werkkleding kunnen door bloedspatten besmet worden met schadelijke micro-organismen (bacteriën en virussen). Mogelijk besmet wasgoed moet na gebruik op een hoge temperatuur gewassen worden om schadelijke micro-organismen te doden.

- ☞ Verwijder dagelijks het vuile wasgoed uit de werkruimte.
- ☞ Verzamel de vuile was op één plek, gescheiden van het schone textiel.
- ☞ Vervoer het vuile wasgoed altijd in gesloten (plastic) zakken.

¹¹ Indien uit onderzoek blijkt dat materiaal niet goed gesteriliseerd is moeten alle materialen met hetzelfde batchnummer afgekeurd worden en opnieuw gereinigd en gesteriliseerd worden.

- 👉 Was het wasgoed met een totaalwasmiddel (dus geen fijnwasmiddel of een wasmiddel voor speciale kleuren). Een wastemperatuur van 60 °C geeft een goed resultaat. De hoge temperatuur is nodig voor het doden van HIV en Hepatitis B en C virus.
- 👉 Gebruik geen verkort wasprogramma.
- 😊 Droog de was in een wasdroger.

7 TOEZICHT, HANDHAVING EN WETGEVING

7.1 Toezicht

Toezielhouders in het kader van de wetgeving betreffende het veilig werken bij het aanbrengen van tatoeages en piercings zijn de Voedsel en Waren Autoriteit (VWA) en de ambtenaren van de GGD.

Het Warenwetbesluit tatoeëren en piercen stelt onder meer de eis dat ondernemers moeten beschikken over een vergunning van de Minister van VWS. De toezichthoudende taak van de GGD ambtenaren omvat het beslissen op de vergunningaanvraag, namens de Minister van VWS. Voorafgaand aan het beslissen op de vergunningaanvraag, zullen GGD ambtenaren een inspectie uitvoeren. GGD ambtenaren kunnen verder, namens de Minister van VWS, een geldige vergunning intrekken indien de situatie in een onderneming zodanig is, dat er niet veilig gewerkt kan worden of indien de leeftijdsgrens wordt overschreden.

7.2 Handhaving

Handhaving van de wetgeving in het kader van veilig tatoeëren en piercen wordt door de VWA uitgevoerd. Indien er overtredingen geconstateerd worden, neemt de VWA volgens standaard procedures maatregelen. Conform het Warenwetbesluit bestuurlijke boeten kan dit voor elke geconstateerde overtreding o.a. resulteren in een boetebedrag van respectievelijk € 450 voor bedrijven met 50 of minder medewerkers en € 900 voor bedrijven met meer dan 50 werknemers. Wanneer een overtreding geconstateerd is, volgt na enige tijd een herinspectie.

7.3 Wetgeving

Op diverse niveaus is wetgeving van kracht met betrekking tot het veilig werken bij het aanbrengen van tatoeages (waaronder permanente make-up en cosmetische tatoeages) en piercings.

Op grond van de Warenwet kunnen regels worden gesteld aan het gebruik van tatoeage- en piercingmateriaal. Daarnaast bevat artikel 24 van de Warenwet een leeftijdsgrens voor het aanbrengen van tatoeages en piercings. De leeftijdsgrens en de uitwerking in het Warenwetbesluit tatoeëren en piercen luidt als volgt:

- Onder de 12 jaar, afgezien van het aanbrengen van een piercing in de oorlel, is er een absoluut verbod op piercen en tatoeëren.
- Tussen de 12 en 16 jaar mag een tatoeage of piercing worden aangebracht als het kind wordt begeleid door een wettige vertegenwoordiger. Hierop zijn drie uitzonderingen:
 1. het aanbrengen van een tepelpiercing bij meisjes;
 2. het aanbrengen van een genitale piercing;
 3. het aanbrengen van een tatoeage op hoofd, hals, polsen of handen (ook al worden kinderen tussen de 12 en 16 jaar begeleid door een wettige vertegenwoordiger, deze piercings en tatoeages mogen niet worden aangebracht).
- Boven de 16 jaar zijn jongeren vrij te beslissen over het laten aanbrengen van een tatoeage of piercing.

Op het niveau van de algemene maatregel van bestuur is er het Warenwetbesluit tatoeëren en piercen (hierna: het besluit). Dit besluit stelt twee eisen:

1. De ondernemer moet beschikken over een vergunning van de Minister van VWS (artikel 3 van het besluit). Deze eis geldt niet voor de ondernemer die alleen gaatjes in de oorlellen prikt.
2. De ondernemer moet zodanig veilig werken dat er geen gevaar voor de veiligheid of gezondheid van de mens ontstaat (artikel 6 van het besluit).

De uitwerking van deze twee eisen is als volgt.

Vergunning

De artikelen 4 en 5 van het besluit gaan over de vergunning. Artikel 4 betreft de aanvraag van de vergunning en artikel 5 geeft de Minister van VWS de bevoegdheid een vergunning in te trekken. Artikel 4, derde lid, van het besluit bepaalt dat een besluit tot vergunningverlening pas wordt genomen nadat is onderzocht of de ondernemer voldoet aan de voorschriften die gesteld zijn in het besluit en voldoet aan artikel 24 van de Warenwet. Artikel 4, vijfde lid, van het besluit bepaalt dat de Minister van VWS nadere regels stelt met betrekking tot de vergunningverlening. Deze nadere regels zijn neergelegd in de Warenwetregeling tatoeëren en piercen. In deze regeling wordt onder andere uitgewerkt wie de vergunning moet aanvragen en hoe dat moet. De geldigheidsduur en de kosten van de vergunning worden vastgelegd.

Veilig werken

Artikel 6, eerste lid, van het besluit stelt de eis van veilig werken. Artikel 7, tweede lid, van het besluit bepaalt dat de Minister van VWS een veiligheidscode kan aanwijzen die als leidraad kan dienen voor de naleving van artikel 6 van het besluit. In de Warenwetregeling aanwijzing veiligheidscodes tatoeëren en piercen zijn vier codes aangewezen. Indien de ondernemer werkt volgens een aangewezen veiligheidscode wordt de ondernemer geacht te voldoen aan de eis van veilig werken uit artikel 6 van het besluit (artikel 8, tweede lid, onder a, van het besluit).

8 BIJLAGEN

8.1 TOESTEMMINGSFORMULIER¹²

Ondergetekende, (naam) -----
verklaart hierbij het volgende:

- De keuze om een piercing te laten aanbrengen heb ik weloverwogen en uit vrije wil genomen.
- Voor en tijdens de behandeling was ik niet onder invloed van alcohol of drugs.
- Ik ben geïnformeerd over de risico's die kunnen ontstaan als gevolg van het zetten van de piercing, zoals infecties, littekenvorming en andere beschadigingen aan mijn lichaam.
- Ik heb op dit moment geen verkleuringen, zwellingen, bulten of enige andere vorm van irritatie op mijn lichaam en beschouw mezelf gezond genoeg om deze piercing te nemen.
- Ik heb geen plastische chirurgie of radiotherapie (bestraling) ondergaan op de plaats die ik wil laten piercen en gebruik ik op dit moment geen antistollingsmiddelen.

Ik ben op de hoogte van het feit dat het zwangeren wordt afgeraden om een piercing te laten aanbrengen in verband met verhoogde gevoeligheid voor infecties ----- ja/nee

Ik lijd wel/niet aan enige vorm van:
diabetes-----wel/niet
hemofilie -----wel/niet
contactallergie-----wel/niet
immuunstoornis-----wel/niet
metaalovergevoeligheid -----wel/niet
hart en vaatafwijkingen -----wel/niet

Het aanbrengen van een piercing wordt sterk afgeraden als één of meerdere keren 'wel' van toepassing is.

Ik heb de volgende schriftelijke informatie van de piercer ontvangen:

- 1) Lijst met gemiddelde geneestijden van de verschillende piercings.
- 2) Informatie over de risico's van piercings.
- 3) Nazorginstructie voor piercings

naam:-----

adres:-----

woonplaats:-----

geboortedatum:-----

handtekening: ----- (jonger dan 16 jaar, handtekening wettige vertegenwoordiger)

naam wettige vertegenwoordiger: -----

nummer legitimatiebewijs wettige vertegenwoordiger: -----

datum:-----

Dit toestemmingsformulier kan bij een inspectie door de toezichthouder van de GGD worden ingezien.

DE CLIËNT ONTVANGT EEN KOPIE VAN DIT TOESTEMMINGSFORMULIER.

¹² Het toestemmingsformulier dat u gaat gebruiken moet minimaal bovenstaande informatie bevatten. Aanvullende informatie mag niet misleidend zijn en moet op waarheid berusten.

8.2 INDICATIE VAN GENEZINGSTIJDEN VAN PIERCINGS¹³

oorlel	6 - 9 weken
kraakbeen oor	3 - 9 maanden
neus (neusvleugels en neustussenschot)	7 - 9 weken
lip	7 - 9 weken
wenkbrauw	6 - 8 weken
earl	9 - 12 weken
tong	4 - 6 weken
navel	6 - 9 maanden
tepel	3 - 9 maanden
fourchette	3 - 9 maanden
clitoriskapje	4 - 6 weken
binnenste schaamlip	4 - 6 weken
buitenste schaamlip	4 - 6 weken
frenum / dolphin	6 - 8 weken
voorhuid	6 - 8 weken
hafada	6 - 8 weken
dydoe / pubis	3 - 6 maanden
guiche	3 - 6 maanden
ampallang	3 - 6 maanden
prince albert	4 - 6 weken
apadravya	3 - 6 maanden

De recentelijk geplaatste piercing zal over het algemeen enkele dagen gevoelig zijn of wat pijn doen. Daarna moet de pijn verdwenen zijn. Is dit niet het geval dan moet de huisarts ingeschakeld worden. Verwijder het sieraad niet voordat een arts bezocht is. Tijdens de genezingstijd mag het sieraad niet verwijderd worden, tenzij er sprake is van een allergische reactie. Dit ter voorkoming van het dichtgroeien van de piercing en infectiegevaar.

¹³ De indicatie voor genezingstijden die u uw cliënten verstrekt moet exact worden overgenomen van bovenstaande tabel.

8.3 NAZORGINSTRUCTIE VOOR PIERCINGS¹⁴

De genezingstijd van een piercing verschilt per piercing (zie bijlage 8.2) en kan ook per persoon verschillen. Algemene gezondheid en lichamelijke conditie spelen hierbij een rol. Persoonlijke hygiëne is tijdens de genezingstijd van de piercing absoluut noodzakelijk. Direct na het piercen kan de gepiercete plek rood worden en flink opzwellen. Als je een te klein ringetje of een te kort staafje hebt laten zetten is er een grotere kans op infecties en complicaties. Gedurende de genezingstijd moet het ringetje of staafje voortdurend ruimte hebben en niet te strak of te los zitten. De piercing moet worden beschouwd als een wond en ook zodanig behandeld worden. Voor een zo goed en vlot mogelijke genezing moeten de volgende regels in acht genomen worden.

- 1) Raak de piercing zo min mogelijk aan met de handen.
- 2) Was de omgeving van de wond twee maal per dag met een milde ongeparfumeerde zeep totdat de wond geheel genezen is.
- 3) Dep de omgeving van de wond na het wassen met een schone handdoek of een tissue droog.
- 4) Houd de piercing na het wassen zoveel mogelijk droog.
- 5) Smeer geen zalf, vaseline of iets degelijks op de wond.
- 6) Druppel geen wonddesinfectiemiddelen zoals Sterilon[®] of Betadine[®] op de wond.
- 7) Draag geen pleisters over de piercing, behalve kortdurende indien nodig tijdens sportactiviteiten.
- 8) Draag bij een bodypiercing (bijv. tepel of navelpiercing etc) geen strakke of vuile kleding.
- 9) Vermijd tijdens het genezingsproces contact met zwembadwater (chloorzwembaden, bubbelbaden, natuurlijk zwembadwater). Maak tevens geen gebruik van een stoombad.
- 10) Verwijder nooit zelf het sieraad. Neem bij extreme roodheid, zwelling, bloeding, pussen, kleurverandering, uitgroei- of afstotingsverschijnselen van de wond of bij pijn altijd contact op met de huisarts.

Specifieke nazorginstructie voor orale piercings:

- 11) Een tong- of lippiercing (of andere piercing in de mond) verdient extra aandacht na eten, drinken en roken en na elk ander oraal contact. Poets geregeld de tanden (de mond plaquevrij houden met bijv. een tandpasta op basis van een zoutoplossing) en spoel zo nodig met mondwater op basis van een chloorhexidineoplossing.
- 12) Vermijd kussen of ander soort oraal contact gedurende het genezingsproces.

Specifieke nazorginstructies voor genitale piercings:

- 13) Geslachtspiercings rond de urinebuis hebben extra zorg nodig. Zeep in de urinebuis kan een blaasontsteking veroorzaken. Door ca. een uur voor het schoonmaken van de piercing een glas water te drinken worden zeepresten na het wassen sneller uitgeplast.
- 14) Piercings in de geslachtsdelen moeten tijdens seksuele gemeenschap beschermd worden met een extra stevig condoom (bijv. een condoom voor anale seks) of een beflapje. Bij voorkeur geen seksuele gemeenschap tijdens de genezing van een piercing in de geslachtsdelen.

¹⁴ De nazorginstructie die u uw cliënten verstrekt moet minimaal bovenstaande informatie bevatten. Aanvullende informatie mag niet misleidend zijn en moet op waarheid berusten.

8.4 INFORMATIE OVER DE RISICO'S VAN PIERCINGS¹⁵

Je bent van plan een piercing te laten aanbrengen. De GGD vindt het van belang om je van tevoren te informeren over een aantal mogelijke risico's. Het aanbrengen van een piercing is een huiddoorborende handeling. Door een juiste werkwijze en een juist gebruik van de apparatuur moet voorkomen worden dat je besmet wordt met bloedoverdraagbare ziekten, zoals Hepatitis B en C. Daarnaast kunnen door slechte verzorging en onhygiënische behandeling (zowel door jezelf als door de piercer) wondinfecties ontstaan die schadelijk zijn en je piercing er niet mooier op maken. **Onder de 16 jaar zijn geen genitale piercings en tepelpiercings (bij meisjes) toegestaan en alle andere piercings zijn alleen toegestaan als je wettige vertegenwoordiger mee komt naar de studio.** Voordat je een piercing laat aanbrengen word je gevraagd een toestemmingsformulier (een verklaring) in te vullen. In dit toestemmingsformulier staan o.a. een aantal vragen over je gezondheid. Het invullen van het toestemmingsformulier is voor je eigen veiligheid. Ben je onder de 16 jaar dan moet je wettige vertegenwoordiger het toestemmingsformulier tekenen en zich legitimeren. Het toestemmingsformulier blijft in het bezit van de piercer en wordt vertrouwelijk behandeld.

Het aanbrengen van een piercing

Voor het aanbrengen van de piercing wordt de huid schoongemaakt en gedesinfecteerd. Het aanbrengen van een piercing moet steriel gebeuren. Dat wil zeggen; de naald en het sieraad die door je huid gaan, moeten uit een steriele verpakking komen en mogen niet met de blote handen worden aangeraakt. De piercer draagt tijdens het aanbrengen van je piercing handschoenen die vlak voor het aanbrengen van de piercing gedesinfecteerd worden met alcohol 70-80%. Het aanbrengen van een piercing kan heel even pijn doen. Het is de piercer echter verboden om je, zonder toestemming van een arts, te verdoven.

Het verzorgen van de piercing

Een pas aangebrachte piercing is te vergelijken met een diepe wond in je huid. Het is heel belangrijk dat je je piercing goed verzorgt. Je krijgt van de piercer mondelinge en schriftelijke instructie mee hoe je dat moet doen. In de instructie moet o.a. staan hoe de piercing verzorgd moet worden en dat je bij klachten (hevige roodheid, zwellen, pussen, wondvocht) contact moet opnemen met je huisarts. De wond die door het piercen is ontstaan heeft tijd en zorg nodig om te genezen. Het helen van een piercingwond duurt soms lang (van 4 weken tot 9 maanden). Bij sommige mensen ontstaat als gevolg van het aanbrengen van een piercing littekenweefsel. Bovendien kan het gebeuren dat de piercingwond lelijk geneest als deze ontstoken is geweest. Van sommige piercings is nog niet bekend wat de gevolgen zijn op latere leeftijd.

Je gezondheid

Als je lijdt aan één van de onderstaande gezondheidsklachten raadt de GGD je af om een piercing te laten aanbrengen.

- diabetes
- hemofilie
- metaalovergevoeligheid
- immuunstoornis
- hart- en vaatafwijkingen
- bij het gebruik van antistollingsmiddelen
- op plaatsen waar je plastische chirurgie of radiotherapie hebt ondergaan
- op plaatsen waar zich bulten, donkere moedervlekken, zwellingen of andere vormen van irritatie op je lichaam voordoen

¹⁵ De informatie voor cliënten die u verstrekt moet exact worden overgenomen van bovenstaand schrijven.

Zorg dat je goed uitgerust bent, goed hebt gegeten en breng de piercer op de hoogte van zaken waarvan je denkt dat ze belangrijk zijn (bijvoorbeeld medicijngebruik, allergieën, overgevoeligheidsreacties, epilepsie e.d). Tijdens het aanbrengen van de piercing mag je niet onder invloed van alcohol of drugs zijn.

Richtlijnen

In Nederland geldt een wet die van toepassing is op het zetten van piercings. Het Landelijk Centrum Hygiëne en Veiligheid heeft hygiënerichtlijnen opgesteld en de piercers zijn verplicht deze richtlijnen na te leven. De GGD en Voedsel en Waren Autoriteit controleren 1 keer per twee jaar of de piercingstudio's zich houden aan de richtlijnen.

8.5 HANDHYGIENE MEDEWERKERS

De handen zijn een belangrijke potentiële besmettingsweg. De effectiviteit van een goede handhygiëne voor infectiepreventie is wetenschappelijk aangetoond. Handreiniging of -desinfectie wordt beschouwd als de belangrijkste maatregel om het risico van overdracht van micro-organismen van de ene persoon naar een andere of van het ene lichaamsdeel naar het andere te verminderen. Te onderscheiden zijn handreiniging en handdesinfectie. Handreiniging is het verwijderen van vuil en huidvreemde bacteriën op de handen. De handen worden gewassen met water en vloeibare zeep. Handdesinfectie betekent het reduceren van huidvreemde en de huideigen bacteriën die op de handen aanwezig zijn. De handen worden ingewreven met handalcohol. De techniek voor handreiniging en -desinfectie is als volgt:

1) Reiniging of desinfectie

- Wanneer de handen zichtbaar verontreinigd zijn, worden ze altijd gewassen met water en gewone (vloeibare) zeep.
- Wanneer de handen niet zichtbaar verontreinigd zijn kunnen de ze worden gedesinfecteerd in plaats van gewassen. Om een adequaat effect van het desinfectans te bereiken moeten de handen goed droog zijn.
- Handreiniging en handdesinfectie kunnen als gelijkwaardige methoden worden beschouwd.
- De keuze voor reiniging of desinfectie zal dan worden bepaald door de praktische uitvoerbaarheid (aanwezigheid wastafel etc.) en de mate van bevuilding van de handen.

2) Keuze handdesinfectans

- Handdesinfectie vindt plaats met handalcohol (op basis van alcohol 70%).
- Handalcohol is de verzamelnaam voor de alcoholpreparaten die gebruikt worden voor handdesinfectie en kan zowel op basis van ethanol als op isopropanol zijn samengesteld. Toevoeging van chloorhexidine of een ander desinfectans levert geen bijdrage aan de onmiddellijk kiemdodende werking die alcoholen reeds uitoefenen, wel leidt dit tot een langer durend effect. Alcohol heeft geen reinigende werking.
- Uit het oogpunt van gebruiksgemak heeft handdesinfectie met handalcohol de voorkeur boven handdesinfectie met desinfecterende zeep. Bovendien treedt de desinfecterende werking van zeep pas na enkele minuten wassen op. In de praktijk is enkele minuten wassen niet haalbaar.

3) Techniek handreiniging

- Open de kraan¹⁶. De temperatuur moet behaaglijk zijn voor de handen en het water moet flink stromen.
- Maak de handen goed nat en voorzie deze vervolgens van een laag vloeibare zeep uit een dispenser¹⁷.
- Wrijf de handen nu vervolgens gedurende 10 seconden goed over elkaar, vingertoppen, duimen en gebieden tussen de vingers en de polsen moeten goed worden ingewreven.

¹⁶ Elleboogkranen moeten met de elleboog worden bediend.

¹⁷ Zeepdispensers mogen omwille van besmetting vanuit het residu nimmer worden bijgevuld. De gehele voorraad fles dient te worden vervangen.

- Spoel de handen goed af.
- Droog de handen goed af met een disposable handdoek, ook de polsen en de huid tussen de vingers goed drogen.
- Sluit de kraan met de elleboog of met de disposable handdoek.
- Werp de gebruikte handdoek in de daarvoor bestemde container.

Belangrijk bij dikwijls handen wassen is het gebruik van een enigszins vette handcrème uit een tube, zodat de handen gaaf blijven ondanks het frequente wassen.

Om de handen goed te kunnen wassen dienen geen belemmeringen zoals ringen, polshorloges, armbanden aanwezig te zijn.

4) Techniek handdesinfectie

- Breng minimaal 3 ml. handalcohol uit de dispenser op de droge handen aan. Het is belangrijk dat voldoende handalcohol wordt gebruikt.
- Wrijf de handen nu gedurende ongeveer 30 seconden zorgvuldig over elkaar tot de handen droog zijn. Ook de vingertoppen, duimen en gebieden tussen de vingers en de polsen moeten grondig met de handalcohol worden ingewreven.

Vaak worden bepaalde delen van de handen vergeten. Veel vergeten delen van de handen zijn de vingertoppen, tussen de vingers, en de duim.

5) Wanneer handreiniging en/of -desinfectie

Handreiniging of -desinfectie vindt altijd plaats:

- na toiletgang;
- na snuiten van de neus;
- na hoesten en niezen;
- voor en na het aanbrengen van de piercing;
- voor en na wondverzorging;
- voor en na het dragen van onderzoekshandschoenen;
- na contact met lichaamsvochten, zoals bloed of contact met de beschadigde huid.

6) Wondjes

- Open wondjes aan de handen of huidbeschadigingen worden afgedekt met een niet vochtdoorlatende pleister. Bovendien worden onderzoekshandschoenen gedragen.

7) Lotions en crèmes

- Lotions en crèmes voor de handen worden gebruikt in kleine tubes of in dispensers met disposable containers, die niet worden nagevuld. Het gebruik van een lotion of crème helpt om uitdrogen van de huid als gevolg van handreiniging of -desinfectie tegen te gaan en wellicht ook om huidontstekingen als gevolg van het dragen van onderzoekshandschoenen te voorkomen.

8) Zeepdispensers

- Zeepdispensers moeten zo geconstrueerd zijn dat bij gebruik de handen de zeep in het reservoir niet kunnen besmetten.
- Zeepdispensers hebben een disposable reservoir dat niet nagevuld wordt en worden bij het vervangen van het reservoir gereinigd.

9) Handalcoholdispensers

- Handalcoholdispensers moeten zo geconstrueerd zijn dat bij gebruik de handen de handalcohol in het reservoir niet kunnen besmetten.
- Handalcoholdispensers hebben een disposable reservoir dat niet nagevuld wordt en worden bij het vervangen van het reservoir gereinigd.

Deze bijlage is voor een groot deel overgenomen uit de richtlijn 'Handhygiëne medewerkers' van de Werkgroep Infectiepreventie.

8.6 PERIODIEKE CONTROLE VAN DE STOOMSTERILISATOR

In een stoomsterilisator (autoclaaf) worden met behulp van stoom instrumenten gesteriliseerd. Tijdens het steriliseren worden met grote zekerheid alle nog levende micro-organismen gedood. Voor een goede sterilisatie dient pure stoom gebruikt te worden. Met name voor holle instrumenten is het noodzakelijk dat eerst de lucht uit de sterilisatorkamer wordt verwijderd. In paragraaf 2.2.5 worden de meest toegepaste principes voor luchtverwijdering besproken.

Stoomsterilisatie is een ingewikkeld proces vooral in de sterilisatoren die een meervoudig voorvacuüm toepassen om de lucht uit de sterilisatorkamer te verwijderen. Het sterilisatieproces kan door vele factoren negatief beïnvloed worden. Om de goede werking van de sterilisator te kunnen garanderen moeten periodiek conform het voorschrift van de fabrikant, onderhoud en controles worden uitgevoerd. Voor het technisch onderhoud bieden veel leveranciers een onderhoudscontract aan. Ga in de gebruikshandleiding van de sterilisator na welke controles en testen zelf kunnen worden uitgevoerd. Sterilisatoren met een meervoudig voorvacuüm kunnen gecontroleerd worden met de zgn. Helixtest (geschikt voor B-autoclaven) of de Tattoo PCD (geschikt voor VS-autoclaven). De Helixtest en de Tattoo PCD zijn vooral bedoeld om de luchtverwijdering uit holle voorwerpen te testen. Sommige sterilisatoren hebben een testprogramma in hun menu zitten waarmee de gebruiker de vacuümlekttest kan uitvoeren. Met de vacuümlekttest wordt gecontroleerd of de sterilisator vrij is van lekkage.

Indicaties voor een gebrekkige werking van de autoclaaf zijn:

- De sterilisatietemperatuur wordt niet bereikt.
- De sterilisator lekt, maakt sissende geluiden, produceert stoompluimen.
- Het proces duurt veel langer dan normaal.
- De laminaatzakken komen nat uit de sterilisator.
- De indicatoren op de laminaatzakken verkleuren niet goed.
- De sterilisator valt regelmatig in storing.

Bij bovengenoemde storingen of bij twijfel raadpleeg dan de leverancier.

8.7 DESINFECTEREN VAN INSTRUMENTEN

Onderdompelen in een desinfectans

Instrumenten die niet in contact zijn gekomen met de beschadigde of de huid hebben doorboord maar wel verontreinigd zijn met bloed moeten worden gereinigd (in het ultrasoon reinigingsbad) en daarna gedesinfecteerd. Deze instrumenten hoeven niet gesteriliseerd te worden. Desinfecteren kunt u op verschillende manieren doen. De beste manier is met behulp van een instrumentenwasmachine (= thermische desinfectie). Een andere mogelijkheid is met behulp van onderdompeling in alcohol 70-80% (= chemische desinfectie). Beide manieren worden hieronder beschreven.

Desinfecteren met een instrumentenwasmachine

Werkwijze:

- 1) Raadpleeg de gebruiksaanwijzing van de instrumentenwasmachine.
- 2) Haal het inzetbakje met instrumenten uit het bakje met het reinigingsmiddel.
- 3) Spoel de instrumenten onder koud stromend water af.
- 4) Leg de te reinigen instrumenten in het mandje van de instrumentenwasmachine.
- 5) Plaats het mandje met de instrumenten in de instrumentenwasmachine. Holle instrumenten moeten op speciale inspuisers geplaatst worden.
- 6) Voeg het machinereinigingsmiddel toe.
- 7) Start het reinigings- en desinfectieprogramma.
- 8) Open de deur als het wasprogramma (inclusief drogen) is beëindigd.
- 9) Neem de instrumenten met schone onderzoekshandschoenen uit de machine.
- 10) Controleer de instrumenten op beschadigingen en roest.
- 11) Berg de instrumenten op in een schone lade of kast.

Desinfecteren met alcohol 70-80%

Alvorens te desinfecteren met alcohol 70-80% moeten de stappen genoemd in de paragrafen 5.1 (bewaren en afspoelen) en 6.3 (ultrasoon reinigen, afspoelen en drogen) worden uitgevoerd.

Werkwijze:

- 1) Zorg voor goede ventilatie in de werkruimte.
- 2) Trek onderzoekshandschoenen aan.
- 3) Rook niet in de ruimte waarin wordt gewerkt.
- 4) Vul een (afsluitbare) bak met alcohol 70-80%.
 - De bak moet zodanig gevuld zijn dat de instrumenten geheel ondergedompeld in de bak liggen.
 - Zorg dat de instrumenten die gedesinfecteerd moeten worden goed gereinigd, afgespoeld en gedroogd zijn.
- 5) Dompel de gereinigde instrumenten onder in de alcohol (let op dat alle materialen volledig ondergedompeld zijn en er geen luchtballen ontstaan).
- 6) Sluit de bak zo mogelijk af (anders vervliegt de alcohol).
- 7) Laat de instrumenten minimaal vijf minuten ondergedompeld liggen.
- 8) Neem de instrumenten met schone onderzoekshandschoenen uit de bak.
- 9) Laat de instrumenten op een schone doek aan de lucht drogen.
- 12) Controleer de instrumenten op beschadigingen en roest.
- 13) Berg de instrumenten op in een schone lade of kast.

- 14) Sluit de bak met alcohol direct na gebruik af.
- 15) Vervang na 24 uur en bij zichtbare verontreiniging van de alcohol de inhoud van de bak.

Huishoudchloor (bleekwater) mag niet worden gebruikt om te desinfecteren. Huishoudchloor is instabiel qua samenstelling en leidt niet tot adequate desinfectie. Bovendien is het niet wettelijk toegelaten als desinfectiemiddel.

N.B. Middelen zoals Dettol en Lysol mogen niet voor desinfectie worden gebruikt omdat deze niet (meer) wettelijk zijn toegelaten voor desinfectie van instrumenten die bij het piercen worden gebruikt.

8.8 REFERENTIELIJST

Onderstaand overzicht geeft weer in welke delen van deze hygiënerichtlijnen artikel 6, eerste lid, van het Warenwetbesluit tatoeëren en piercen wordt afgedekt.

Artikel 6, eerste lid	Te vinden in:
Onderdeel a	Hoofdstukken 2.2.1, 2.2.3, 2.2.4, 2.2.5 t/m 2.2.9, 3.1, 4.1, 4.2, 5.1, 5.2, 6.2 t/m 6.6
Onderdeel b	Hoofdstukken 2.1, 2.2.3, 2.2.5, 6.1
Onderdeel c	Hoofdstukken 1, 3.1, 4.2, 6.1, 6.3, 6.7

9 LITERATUUR

Balvers W, Franken F. Steriliseren volgens de norm prEN13060. Amersfoort: Schnabel BV.

Baxter A, Walsh B, Nicolson B. Guidelines for Control of Infection in Special Treatments (Tattooing and Body Piercing) for Health Protection, Revised Version, juni 2002. London.

Belgian Hygiene Quality Label. Code van de goede praktijk voor professionals die piercen en/of tatoeëren, april 2003.

Boonstra A, Worp J. Evaluatierapport Tatoe- en piercingstudio's Amsterdam. Amsterdam: Afdeling Hygiëne & Preventie GG&GD Amsterdam; september 1999.

Bosman TH. Nikkel in Sieraden, Controle op afgifte van nikkel in sieraden die direct in contact met de huid komen, rapportnummer ND CCP 009/01. Groningen: Keuringsdienst van Waren Noord; december 2003.

Bruijn A de, Drongelen A, Wassenaar C. De Europese norm voor kleine stoomsterilisatoren; wat heeft u er aan? Tijdschrift voor Hygiëne en Infectiepreventie 2000, 5: 125-130.

Daha T. Desinfectantia en de wet. Tijdschrift voor Hygiëne en Infectiepreventie 2004, 5: 130

Enzlin M. Piercings in de praktijk. Verpleegkunde Nieuws 01/07/1999, 33-35.

Folz BJ, Lippert, BM, Kuelkens C, Werner JA. Hazards of Piercing and Facial Body Art: A Report of Three Patients and Literature Review. Annals of plastic surgery 2000, 45: 374-381.

Hanif J, Frosh A, Marnane C, Ghufoor K, Rivron R, Sandhu G. "high" ear piercing and the rising incidence of perichondritis of the pinna. British Medical Journal 2001, 322: 906-907.

Hartog T. Piercing. Amsterdam. Body Manipulations; 2002.

Inspectie voor de Gezondheidszorg. Gebruik van pijnstilling bij cosmetische behandeling, 18 mei 2004. Den Haag.

Janssen K, Kon M. 3 patiënten met complicaties als gevolg van piercing van het oorkraakbeen. Nederlands Tijdschrift voor de Geneeskunde 2004, 148(27), 1351-1354.

Kunst WI. Infectiepreventie in piercing en tattooshops. Maastricht. Universiteit Maastricht; 2003.

Man RA de, Bosman A, Stevens-Schretzmeijer M, Niesters HGM. Twee patiënten met acute hepatitis B uit dezelfde piercingsalon. Nederlands Tijdschrift voor de Geneeskunde 1999, 143(43), 2129-2130.

- Meijen S, Schaik M van. De complicaties bij piercing. Amsterdam. Universiteit van Amsterdam; 1999.
- Nishioka S de A, Gyorkos TW. Tattoos as Risk Factors for Transfusion-Transmitted Diseases. *International Journal of Infectious Diseases* 2001, 5: 27-34.
- Noah ND. A guide to hygienic skin piercing. London: Public Health Laboratory Service; 1983.
- Poel P van de. Latexvrije onderzoekshandschoenen, de hygiënist als projectleider. *Tijdschrift voor Hygiëne en Infectiepreventie* 2005, 1: 3-6.
- Reus HR. Oriënterend onderzoek naar het gebruik van desinfectiemiddelen in tattoo- en piercingstudio's, rapportnummer ND BIO 001/01. Groningen: Keuringsdienst van Waren Noord; november 2001.
- Stirn A. Body Piercing: medical consequences and psychological motivations. Review. *The Lancet* 2003, 361: 1205-1215.
- Vereniging Professionele Piercers Nederland. Hygiëncode en Protocolen. Weidum; 2003.
- Voedsel en Waren Autoriteit. Warenwetregeling algemene chemische productveiligheid, Nikkelverbod in oorbellen, piercings e.d.; 2004.
- Werkgroep Infectie Preventie. Accidenteel bloedcontact. Leiden: Stichting Werkgroep Infectie Preventie; Januari 2002.
- Werkgroep Infectie Preventie. Richtlijn 1, Algemene voorzorgmaatregelen. Leiden: Stichting Werkgroep Infectie Preventie; Oktober 1999.
- Werkgroep Infectie Preventie. Richtlijn 37a, Linnengoed. Leiden: Stichting Werkgroep Infectie Preventie; April 2002.
- Werkgroep Infectie Preventie. Richtlijn 3b, Reiniging, desinfectie en sterilisatie. Leiden: Stichting Werkgroep Infectie Preventie; Mei 2002.
- Werkgroep Infectie Preventie. Richtlijn 40a, Transport en verwerking gebruikt instrumentarium op afdelingen en ultrasone reiniging. Leiden: Stichting Werkgroep Infectie Preventie; Maart 1999.
- Werkgroep Infectie Preventie. Richtlijn 6b, Reiniging en desinfectie van ruimten, meubilair en voorwerpen. Leiden: Stichting Werkgroep Infectie Preventie; Juni 2000.
- Werkgroep Infectie Preventie. Richtlijn Ultrasone reiniging. Leiden: Stichting Werkgroep Infectie Preventie; December 2003.
- Werkgroep Infectie Preventie. Richtlijn Handhygiëne Medewerkers. Leiden: Stichting Werkgroep Infectie Preventie; December 2003.
- Worp J, Boonstra A. Hygiënerichtlijnen voor Piercen. 8^e herziene druk. Amsterdam: Afdeling Hygiëne & Preventie GG&GD Amsterdam; 2003.